

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Dobrovolná skromnost

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracovala:
Margita Veberová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dobrovolná skromnost“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 19. 4. 2010

.....

Margita Veberová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Margita Veberová

Obsah

Úvod	1
1. O životním prostředí	2
1.1 Popis situace	2
1.2 Ekologická rizika spojená s lidskou činností	4
1.3 Příčiny současného stavu	8
2. Nedobrovolná skromnost	11
2.1 Podoby nedobrovolné skromnosti	11
2.2 Co nás může čekat v ne příliš vzdálené budoucnosti	13
2.3 Jaká omezení nás mohou čekat	15
2.4 Na co se zaměřují ekologové	16
3. Dobrovolná skromnost v pojetí Hany Librové	18
3.1 Antropocentrická a neantropocentrická ekologická etika	18
3.2 Ekologicky příznivý život	19
3.3 Jeden sociologický výzkum	20
3.4 Krátká zpráva o respondentech sociologického výzkumu po deseti letech	26
3.5 Vzkaz Hany Librové	27
4. Jak propást nebo zúročit životní příležitosti	28
4.1 Příběh první	28
4.2 Příběh druhý	30
4.3 Příběh třetí	32
4.4 Příběh čtvrtý	33
4.5 Shrnutí	37
Závěr	40
Resumé	42
Anotace	43
Klíčová slova	43
Annotation	43
Key words	43
Seznam použité literatury	44
Další prameny	45
Internetové zdroje	45

Úvod

O skromnosti má smysl uvažovat tam, kde máme více možností. Žije-li člověk v bídě či hladomoru díky vnějším okolnostem, můžeme jen těžko hovořit o skromnosti, natož dobrovolné.

„Dobrovolnou skromnost chápeme tak, že není cílená, má druhotnou povahu, nezamýšleně vyplývá z orientace člověka k jiným než spotřebním hodnotám.“¹

Dobrovolná skromnost je jedním z klíčových pojmů mé práce, proto považuji za účelné ji úvodem alespoň krátce představit slovy socioložky Hany Librové, která se zabývá možnostmi ekologicky příznivého života.² Člověk nemusí být jen pasivním pozorovatelem stále se zhoršujícího životního prostředí. Nemusí čekat, až s tím „někdo něco udělá“. Může jednat sám za sebe. Může si najít cestu k dobrovolné skromnosti, která je alternativou pro mnohé z nás. A to je také důvodem mé volby tématu.

Sociální pedagogika a dobrovolná skromnost v pojetí H. Librové se shodují v mnoha aspektech. Obě jsou ve své podstatě o prosociálním a odpovědném chování lidí a jejich spokojeném životě. Dobrovolná skromnost je individuální volbou člověka, ke které může sociální pedagogika svou činností přispět.

Základní hypotézou mé bakalářské práce je skutečnost, že dobrovolná skromnost přispívá k ekologické udržitelnosti a umožňuje cestu lidí k „dobrému životu“. Hlavním cílem bakalářské práce je tuto hypotézu potvrdit, a to prostřednictvím následujících cílů dílčích.

Mým prvním dílčím cílem je upozornit na některé závažné globální problémy současného světa v oblasti životního prostředí a na nutnost omezení našich nároků ve prospěch zachování existence pro budoucí generace.

Druhým dílčím cílem je vysvětlit koncept dobrovolné skromnosti Hany Librové, který vede lidi ke kvalitnímu životu i bez nutného ničení životního prostředí a dává tak naději budoucím generacím.

¹ Librová, Hana. Vlažní a váhaví. 1. vydání, Doplněk, Brno 2003, 28 s. ISBN 80-7239-149-6

² Pozn.: Prof. Hana Librová založila na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně obor humanitní environmentalistika. Zabývá se sociologickými aspekty ekologických problémů, zvláště ekologicky příznivými životními způsoby. Napsala knihy Sociální potřeba a hodnota krajiny (1987), Láska ke krajině? (1988), Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti (1994), Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu (2003).

Mým třetím dílčím cílem je na základě narace analyzovat, jak skromnost či neskromnost ovlivňuje životy rodin v mém bezprostředním okolí a jak využít možností sociální pedagogiky na cestě lidí k „dobrému životu“.

Bakalářská práce je členěna do čtyř kapitol. V úvodní kapitole krátce pojednám o životním prostředí. Zacílím na některá ekologická rizika spojená s lidskou činností a stručně seznámím s některými názory o příčinách současného stavu.

Ve druhé kapitole se zmíním o nedobrovolné skromnosti a ukážu, jaké mohou být její podoby v některých částech světa. Zamyslím se nad možnými omezeními, která by nás mohla v nepříteli vzdálené budoucnosti čekat a stručně přiblížím ekologické snahy soudobého lidstva.

Ve třetí kapitole seznámím se sociologickým výzkumem Hany Librové a jeho výsledky.

Ve čtvrté kapitole provedu analýzu příběhů rodin, které dobře znám a na kterých ukážu možnosti, jak propást či zúročit své životní příležitosti k „dobrému životu“. Pojednám o možnostech sociální pedagogiky na cestě lidí k ekologicky příznivému a spokojenému životu.

Základním zdrojem informací pro mě budou práce Hany Librové, se kterými chci seznámit. Z internetových zdrojů budu čerpat hlavně z webů informačních, zpravodajských a ekologicky zaměřených, kde mohu čerpat relevantní informace pro svoji práci.

1. O životním prostředí

1.1 Popis situace

Svět, ve kterém žijeme, se dělí na dvě části. Blahobytnou, severní část zeměkoule a chudobnou, jižní. Naše blahobytná část prochází v současnosti ekonomickou krizí, kterou v roce 2008 odstartovala americká krize finanční. Společnost znejistěla a prvořadým úkolem je znovuoživení ekonomiky a nastartování jejího růstu. Dnes jakoby není na pořadu dne mluvit o ekologické krizi, která by mohla vystřídat tu ekonomickou. A to přesto, že počet obyvatel Země vzrostl na 6,8 miliardy. A že je ročně na zeměkouli zničeno 20 milionů hektarů lesní plochy a do atmosféry se uvolňuje

1 miliarda tun uhlíku při ničení lesních ploch. Další miliardy tun představují emise z průmyslu a dopravy. Pouště se ročně zvětšují o 20 000 ha, působením člověka vymírají každoročně desetitisíce živočišných druhů.³ A dalo by se pokračovat dalším výčtem úbytků jedinečných přírodních hodnot a naopak prezentovat děsivá čísla nárůstu průmyslových odpadů, znečištění chemickými látkami, drancování zásob nerostných surovin, až po jadernou hrozbu, která představuje nebezpečí jaderného konfliktu, havárií jaderných zařízení i ukládání jaderného odpadu.

Zdá se, že průmyslově vyspělý, blahobytný Sever, potřebuje chudý Jih jako zdroj nerostných surovin a levné práce. Jako místo pro ekologicky problematickou výrobu, odkladiště odpadů, exotické místo pro tvrdý turismus. Nestačí pouhé konstatování, že jsme rozděleni na bohaté a chudé společnosti. Jedna pětina lidí žije v blahobytu na úkor zbylých čtyř pětín a je hlavním devastátorem „živé“ a „neživé“ přírody na Zemi. Jestliže jedné šestině lidí hrozí vymírání hladem, pak jsou příčiny tohoto stavu mnohem složitější. Například se začíná ukazovat, že používání biopaliv, které bylo před pár lety považováno za dobrý ekologický počín, dnes ve svém důsledku ohrožuje lidi z chudých zemí hladomorem. Díky pěstování plodin pro biopaliva ve velkém stoupají ceny základních potravin jako např. pšenice. Lidé na ně nemají peníze. *„Nástup biopaliv stál podle Světové banky také za růstem cen potravin v posledních letech. Podle ředitele Světové banky Roberta Zoellicka například loňská potravinová krize, způsobená z velké části nástupem biopaliv, zcela vymazala pozitivní dopady programu na snižování chudoby za posledních sedm let.“*⁴

Bohatý Sever je ochoten pomoci Jihu při hladomoru, epidemiích či humanitárních katastrofách. Pomáhat však nestačí. O tom svědčí třeba zpráva Organizace pro výživu a zemědělství. Specializovaná agentura OSN přišla se sdělením, že se počet hladových ve světě zvýšil oproti loňsku o 100 milionů a narostl tak na 1,02 miliardy hladovějících lidí, kteří skoro všichni žijí v rozvojových zemích. Šéf této organizace Jacques Diouf prohlašuje, že rostoucí počet hladovějících je nepřijatelný, že máme technické a ekonomické prostředky, abychom hlad vymýtili, co však chybí je silnější politická vůle.⁵ To bohužel platí i o hrozící ekologické krizi.

³ www.moraviales.cz, 15. 10. 2009

⁴ Dostál Dalibor, Zelené technologie ničí životní prostředí, www.denik.cz, 28. 9. 2009

⁵ Dražanová, A. OSN: počet hladových na světě přesáhl miliardu i kvůli ekonomické krizi, www.zpravy.idnes.cz, 14. 10. 2009

Začíná se zdát, že panství blahobytného člověka v současném světě spěje ke svému konci.

1.2 Ekologická rizika spojená s lidskou činností

Dokud člověk žil v lokálním světě a po celé generace se omezoval na život ve svém prostředí, uměl mu přizpůsobit nejen chování, ale i své nároky. Rizika spojená s jeho činností byla minimální. Ivan Klíma o tom říká: „*Po tisíce, či spíše desetitisíce let člověk znal jen své bezprostřední okolí a jeho chápání času i prostoru mělo lidský rozměr.*“⁶ Svět se nedělil na bohatý a chudý. V tvrdších podmínkách severu byli lidé po staletí nuceni vyvíjet větší úsilí o přežití, pracovat podstatně víc. To bylo podle Charlese Montesquiera⁷ důvodem, proč se počátky průmyslové revoluce zrodily na severu.

Zprvu opouštěli své domovy pouze dobrodruzi a kolonizátoři, později se vznikem prvních manufaktur lidé opouštěli tradiční zemědělský způsob života a začalo stěhování do měst. Jak postupovala průmyslová revoluce, zvyšoval se počet obyvatel měst.

S rozvojem vědy a techniky paradoxně člověk pracoval více a zrychlovalo se jeho životní tempo. Znakem blahobytu přestávalo být vlastnictví půdy či hospodářských zvířat. Blahobyt se začal měřit penězi, věcmi a zábavou za peníze.

Zpočátku fungovala hromadně jen námořní doprava, později železnice a k obrovskému rozvoji došlo se vznikem automobilového a leteckého průmyslu. Ve chvíli, kdy lidstvo dospělo do dvacátého století, byl odstartován počátek globalizace. I dvě ničivé světové války zanechaly globální následky. Všemocný trh se svými devastačními důsledky pronikl do všech koutů zeměkoule. A tehdy začala rizika spojená s lidskou činností narůstat geometrickou řadou. Dá se například konstatovat, že „*Za uplynulé půlstoletí narostla spotřeba neobnovitelných zdrojů několikanásobně (fosilní paliva, nerostné suroviny). Nebezpečí představuje i exploatace obnovitelných zdrojů, vedoucí k jejich degradaci – intenzivní rybolov, těžba dřeva, spotřeba vody, intenzivní zemědělství.*“⁸

⁶ Klíma, Ivan. Jak přežít blahobyt. 1. vydání, DOPNĚK, Brno 2001 s. 9, ISBN 80-7239-072-4

⁷ Pozn.: Charles Louis Montesquieu – francouzský filosof (1689-1755) řeší otázku uspořádání společnosti ve spise O duchu zákonů (1748)

⁸ Globální environmentální problémy, Neobnovitelné zdroje, www.fi.muni.cz, 18. 11. 2009

Není možné postihnout všechna rizika spojená s naší stávající činností, neboť člověk za svého života mnohdy nedohlédne důsledky svých činů. Přesto je celá řada neblahých důsledků působení člověka všeobecně známá. Vzpomeňme alespoň ty, o nichž se dnes nejvíce diskutuje.

Asi nejfrekventovanějším tématem posledních let je globální oteplování. Není jednoznačně prokázáno, zda jeho příčiny pramení z činnosti člověka spojené především s jeho produkcí skleníkových plynů nebo zda se jedná o přirozenou změnu klimatu, která se na Zemi už v minulosti udála. Například výzkum amerických a australských geologů včele s profesorem Martinem Kennedym na základě získaných důkazů zastává hypotézu, že před 635 miliony let došlo na Zemi k dramatické a náhlé změně klimatu v důsledku rychlého oteplení planety způsobeného únikem hydrátu metanu uvolněného z mořského dna. Profesor Kennedy konstatuje: *„Náš výzkum dokazuje náhlý a katastrofální průběh globálního oteplování, které velice rychle změnilo velmi chladné a zdánlivě ustálené podnebí ve velmi teplé a rovněž stabilní klima a to bez jakékoli prodlevy. Geologické vrstvy této epochy jsou zcela odlišné od toho, co jsme našli při pozdějších ústupech zalednění. Navíc bezprostředně předcházejí prvnímu objevení zvířat na Zemi, což naznačuje nějaký druh environmentální souvislosti. Naše hypotéza o metanu může objasnit i zvláštní geologické, geochemické a paleoceanografické záznamy.“*⁹ Takže globální oteplování není nic „nového“. Existují názory, které sice nepopírají dnešní globální oteplování, ale nespojují ho s vlivem lidské činnosti.¹⁰

Přesto zůstává zneklidňujícím faktem. Jeho důsledky mohou být fatální. Poslední zprávy hovoří o dramatickém oteplování Arktidy, které je dvojnásobně rychlejší než ve zbytku světa. Hrozí nejen rozpuštěním ledových příkrovů a tím i zvýšení hladiny moře spojené se zaplavením pobřežních oblastí (postihne čtvrtinu populace), ale také změnou režimu teplot a srážek v Evropě a Severní Americe s dopadem na zemědělství, lesnictví a zdroje vody. Dále hrozí riziko, že s oteplováním arktické tundry, s roztáváním její půdy, se začne do ovzduší uvolňovat oxid uhličitý a metan, vysoce účinné skleníkové plyny, jejichž obsah v mokřadech a zamrzlé půdě Arktidy zahrnuje dvojnásobně větší množství uhlíku, než je obsaženo v atmosféře. V souvislosti s globálním oteplováním je nutno brát v úvahu i rizika, jako je odumírání amazonských pralesů, vznik nových pouští a další. Pro ilustraci uvedu citát

⁹ Za náhlou změnu podnebí před 635 miliony roky může zřejmě metan, <http://gnosis9.net>, rubrika dávné katastrofy, 16. 11. 2009

¹⁰ viz. Václav Klaus v knize Modrá, nikoli zelená planeta

z mezinárodní vědecké studie zveřejněné 11. dubna 2006 v časopisu Conservation Biologi : „V důsledku globálního oteplování vyhynou do roku 2050 desítky tisíc zvířat a rostlin. Podle konzervativních odhadů by mohla zmizet celá čtvrtina druhů. K alarmujícím závěrům dospěli vědci při výzkumu 25 z 34 biologicky nejcennějších lokalit v různých částech světa. Přestože biodiverzitní "horká místa" zabírají pouze jedno procento z rozlohy zemského povrchu, žije v nich 35 procent druhů rostlin a 44 procent druhů obratlovců.“¹¹

Ekologická rizika jsou ovšem zjevně vázaná také k lidské činnosti, mám zde na mysli třeba odlesňování, pěstování monokultur ve velkém, které dnes vytlačuje drobné tradiční zemědělství a které je spojeno s degradací půdy způsobenou používáním průmyslových hnojiv a chemických postřiků. Takto znehodnocená půda nepřináší vyšší výnosy a stává se díky znečištění nepoužitelnou pro pěstování plodin k obživě. Na masivní odlesňování poukazuje třeba zpráva z Amazonie z 28. září 2008 (ČTK): „Rychlost odlesňování amazonského deštného pralesa se proti loňsku zdvojnásobila a jen v srpnu byly vykáceny stromy na ploše 756 čtverečních kilometrů. Na základě analýzy satelitních fotografií to dnes oznámily brazilské úřady. Podle brazilské vlády souvisí rychlejší odlesňování Amazonie s globální potravinovou krizí. Chovatelé dobytka a pěstitelé sojových bobů chtějí podle úřadů využít vysoké ceny potravin, a proto kácením pralesa rozšiřují své ranče a svou osevní plochu. Nelegálně vykácená plocha deštného pralesa se v předchozích třech letech snižovala, letos ale rapidně roste. ... Amazonie pokrývá plochu 6,2 milionu čtverečních kilometrů, z nichž 63 procent leží na území Brazílie. Asi 20 procent původního pralesa už bylo vykáceno. Podle Světového fondu na ochranu životního prostředí by v případě pokračující těžby dřeva mohlo do roku 2030 zmizet až 60 procent rozlohy pralesa.“¹²

Postupující urbanizace, rozšiřování měst a zástavba půdy vůbec narušují přirozený koloběh vody v dané oblasti. Průmyslová výroba, která je jedním z hlavních zdrojů zisku člověka, je doprovázena vypouštěním škodlivých emisí do ovzduší a v rozhodující míře se podílí na jeho znečišťování. Odpadní produkty, které ji doprovázejí, mají často charakter toxických látek a bývají, mnohdy bez čištění, vypouštěny do vodních toků. Tak například Integrovaný registr znečišťování vedený Ministerstvem životního prostředí ČR, který eviduje úniky škodlivých látek do ovzduší

¹¹ Kukliš Libor, Klimatické změny odstartovaly hromadné vymírání druhů, <http://www.matrix-2001.cz>, 16. 11. 2009

¹² Rychlost odlesňování Amazonie se proti loňsku zdvojnásobila, <http://www.ekolist.cz/zprava>, 29. 11. 2009

půdy a vody, evidoval v roce 2008 sedmdesát pět provozoven, z nichž uniklo celkem 35 druhů škodlivých látek typu rtuti a jejích sloučenin, kadmium, benzen, fenol, sloučeniny arsenu, dusík a podobně.¹³

Lidé potřebují stále více ropy, která se neustále přepravuje do různých koutů světa. Havárie ropných tankerů a těžba ropy z mořského dna představují riziko úniku ropných látek do moří spojené s vymíráním mnoha živočichů a rostlin. Tomu nasvědčují i poslední zprávy z Austrálie, kde přes dva měsíce unikala ropa z podzemního vrtu vzdáleného 250 kilometrů od australského pobřeží. Únik v množství 400 barelů denně se podařilo zastavit až po deseti týdnech. Při opravě došlo ke vznícení ropné skvrny. Následkem je znečištěná oblast o rozloze 15 tisíc kilometrů čtverečních.¹⁴

Člověk za posledních 50 let alarmující měrou zničil krajinu budováním dopravních tras všeho druhu a znečistil ovzduší jedovatými zplodinami ze spalovacích motorů, které používá v letecké, automobilové, námořní, říční a železniční dopravě.

Rovněž výroba elektrické energie, jejíž spotřeba neustále stoupá, má dalekosáhlé ekologicky nepříznivé důsledky. Tepelné elektrárny jsou hlavní příčinou kyselých dešťů a ještě 100 let po jejich odstavení bude trvat obnova a regenerace lesních ekosystémů.¹⁵

Rizika spojená s jadernou energetikou jasně ukázala černobylská havárie 26. dubna 1986.

Stejně tak výroba plastů a umělých vláken představuje obrovský nárůst výrobků, které se časem mění v komunální odpad, neodbouratelný přirozeným rozkladem. Ukládání tohoto odpadu do země má nepříznivé lokální následky. Za deště dochází k vsakování toxických látek do půdy a znečišťování podzemních vod, za tepla se uvolňuje oxid uhličitý a metan do ovzduší.

Lidská činnost však není spojena pouze s tvorbou odpadu. Dalším varujícím faktorem je stále se zvyšující spotřeba přírodních zdrojů, spojená s masovou těžbou ropy, uhlí, dřeva a nerostů. Drancování nerostných surovin je většinou devastační pro okolní krajinu a život v ní a nebere žádný ohled nejen na potřeby budoucích generací. Avšak nejsou to jen budoucí generace, které možná jednou na náš nezřízený hlad po surovinách doplatí.

¹³ stránky Ministerstva životního prostředí ČR, Integrovaný registr znečištění, <http://www.irz.cz/vyhledavani-v-registru>, 18. 11. 2009

¹⁴ Ekologická katastrofa u břehů Austrálie: Ropa vytekla do moře a vznítla se, <http://www.enviweb.cz/clanek/havarie/79153>, 3. 11. 2009

¹⁵ Srovnej Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 40 s. ISBN 80-85368-18-8

V současnosti je hrůzným příkladem spotřeby za každou cenu těžba „coltanu“ v africkém Kongu.¹⁶ Mezi konžskými kmeny Tutsiů a Hutuů se táhne válečný konflikt, který jak se ukazuje, není konfliktem etnickým, ale ekonomickým. Je válkou o coltan, ve které zemřelo od roku 1998 asi 4,5 milionů lidí. Země se dostala do hospodářských problémů, které vyústily v hladomor. Ten spolu s nemocemi usmrtil dalších 3,8 milionů lidí. Pro srovnání: celkové číslo obětí představuje 83 % obyvatel České republiky. OSN se sice snaží situaci nějak řešit, ale všichni přece potřebujeme mobily, počítače, DVD.....¹⁷

A tak se dá shrnout, že činnosti člověka, spojené na některých místech zeměkoule s bojem o holé přežití a jinde zase se zbytečným konzumem, představují ve svých důsledcích nedozírná ekologická rizika.

1.3 Příčiny současného stavu

Příčiny současného stavu musíme začít hledat u sebe. Tedy v centralizované blahobytné společnosti, jejíž historie se zrodila ve středověké Evropě. V této souvislosti je třeba zmínit některé zajímavé názory.

Socioložka Hana Librová vidí základy našeho ekologicky nepříznivého způsobu života už na počátku evropské kulturní historie. Už antika pojímá přírodu jako pouhý nástroj k realizaci lidských cílů. Na takto výrazné antropocentrické zaměření navazuje středověk. A nábožensky založený dějinný optimismus se později spojuje s osvíceneckým realismem. *„Tak se ujala idea trvalého pokroku a neomezeného růstu lidského blahobytu; pohled, který nepřipouští krizový vývoj lidské společnosti a možnost jeho katastrofického vyústění.“*¹⁸

Norský ekosofista¹⁹ Arne Naess současný stav životního prostředí a jeho základní příčiny definuje takto: *„Životní prostředí se zhoršuje exponenciálně, přičemž tento vývoj je částečně nebo úplně nezvratný. Tato devastace probíhá*

¹⁶ Pozn.: Coltan je místní lidový název směsné kovové rudy, ze které se získávají prvky niob a tantal. Tantal se používá u většiny výrobků spotřební elektroniky, jako jsou mobilní telefony, DVD přehrávače, počítače, televizory apod..)

¹⁷ Kotrba Štěpán, Jak vraždíme Afriku kvůli nejnovějším mobilům, <http://blisty.cz/2009/7/3/art47767.html>, 20. 11. 2009

¹⁸ Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 24 s. ISBN 80-85368-18-8

¹⁹ Pozn.: Ekosofie zkoumá jednotlivé přístupy ke světu, které člověka přivádí na platformu hlubinné ekologie.

*v důsledku důkladně zaběhnuté výroby a spotřeby a nezvládnutého populačního růstu.*²⁰

Obdobný názor sdílí Jan Keller, který se dívá na poměry české společnosti pohledem sociologa. Ve své knize *Až na dno blahobytu* kritizuje současnou centralizaci moci, jejímiž nástroji jsou byrokracie a peníze, umožňující kontrolu člověka na dálku. Stát je vyčerpán distribucí moci a peněz, jimiž garantuje přijatelné sociální podmínky pro všechny. Systém soupeření politických stran neumožňuje prosazovat dlouhodobé koncepce. Navíc centralizace moci nedává prostor k lokální soběstačnosti. Profesionální politika je ovládána trhem, který vyžaduje neustálý růst produkce a tím i spotřeby. *„Centralizovaná moc, která chce řešit všechny problémy člověka za něho, vyvolává v lidech nebezpečnou iluzi, že je toho skutečně schopna.*“²¹ Našinec tak očekává, že řešení problémů je na „těch nahoře“ a tak se bludný kruh uzavírá.

Podobně reaguje i Helena Norberg-Hodge, která rovněž apeluje v duchu decentralizace. Její zkušenosti z Ladaku²² modelově ukazují, jak nepříznivě působí šíření monokultury technicky vyspělé části světa spolu s všemocným trhem na ztrátu soběstačnosti, rozpad obce, rozklad rodinných vazeb a na ztrátu kulturní identity dosud tradičně zemědělských oblastí. Ty přechodem na průmyslový způsob zemědělství upadají do větší bída a závislosti. Ztrácí sebevědomí a schopnost adaptace, nevědomky ničí přírodní prostředí, které jim po staletí přinášelo možnost života v samostatné komunitě.²³

Francouzský filosof Gilles Lipovetsky zase hledá příčiny současného stavu světa ve změně etiky lidí, která se stala během druhé poloviny dvacátého století individualistickou. Člověk zaujatý svými právy přestal cítit svoji povinnost chránit svět kolem sebe. V knize s příznačným názvem *Soumrak povinností* konstatuje, že: *„Naše nejvyšší povinnosti se již netýkají národa, nýbrž přírody.*“²⁴ Přijetí environmentální etiky bude pro lidstvo klíčové. *„Jedenadvacáté století“* říká autor v úvodu své knihy *„bude etické, nebo nebude vůbec.*“²⁵

²⁰ Naess, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vydání, Abies, 42 s. ISBN 80-88699-09-6

²¹ Keller, Jan. *Až na dno blahobytu*. 3. vydání, EarthSave CZ s.r.o., Praha 2005, 101 s. ISBN 80-903085-7-0

²² Pozn.: Ladak je součástí indického státu Džammú a Kašmír, leží na Tibetské plošině.

²³ Srovnej Norberg-Hodge, Helena. *Dávné budoucnosti*. 1. vydání, Hnutí DUHA, Brno 1996, 153-163 s. ISBN 80-902056-1-5

²⁴ Lipovetsky, Gilles. *Soumrak povinností*. 1. vydání, PROSTOR, Praha 1999, 238 s. ISBN 80-7260-008-7

²⁵ Lipovetsky, Gilles. *Soumrak povinností*. 1. vydání, PROSTOR, Praha 1999, 11 s. ISBN 80-7260-008-7

Pokud budeme hledat hlubší příčiny neekologického jednání člověka, musíme se na něj podívat jako na biologický druh *Homo sapiens*, který je charakteristický určitými vlastnostmi. Tímto směrem se ubírají úvahy řady filosofů, které výstižně shrnuje a rovněž se nad nimi zamýšlí Hana Librová.²⁶

Člověk, krom svých antropologických daností, které sdílí s vyššími savci a primáty, se od všech živých organismů odlišuje nejvíce tím, že si je vědom své smrti. Tato existenciální úzkost je údajně hnacím motorem civilizace. Díky své výjimečné vlastnosti učit se a odhalovat zákonitosti okolního světa, spolu s vysoce vyvinutou řečí, je schopen tzv. ofenzivní adaptace. Svůj život už nepřizpůsobuje přírodnímu okolí, ale naopak okolí přizpůsobuje svým měnícím se a stále narůstajícím potřebám. Pomocí vědy a techniky se člověk vymkl přírodním zákonitostem a dosáhl obrovského rozvoje v mnoha oblastech svého života. Dokázal omezit infekční onemocnění, vyloučit či zmírnit bolest, odstranit těžkou fyzickou práci, rychle se přemísťovat a zajistit si dostatek potravy a všech předmětů své spotřeby. Na straně druhé jeho hodnotová orientace zůstala na úrovni lovce a sběrače. Dle antropologů však člověk strávil v evolučním stádiu lovce a sběrače 90% času své dosavadní existence. Se svými atavistickými základy není schopen kontrolovat své jednání v moderním světě, který disponuje vysoce účinnými nástroji. Ve svém každodenním chování se po vzoru primátů zaměřuje na naplňování potřeb a zájmů své malé sociální skupiny a na svůj omezený fyzický prostor. Neuvažuje o ekologických dopadech svého jednání na geograficky a sociálně vzdálenější okruh lidí.

Biologická determinace člověka jasně směřuje k zájmu o prosperitu vlastního druhu. Zdá se, že naše evoluční výbava nás neorientuje ke globálním souvislostem a k důsledkům našeho jednání. Podobně jsou omezeny i lidské motivace z hlediska času. Naše každodenní rozhodování se řídí horizontem několika dní nebo nanejvýš několika měsíců. I v případě zásadních životních rozhodnutí uvažujeme v dimenzi nejbližších let. Rozhodování ovlivňují naše očekávání, která jsou odvozena od dřívějších zkušeností. Ty jsou však stále vytěsňovány novějšími. Neutrální obsahy jsou zapomínány, stejně jako negativní zážitky. Proto má člověk tendenci k relativně „ružovému vidění“ v každodenních situacích. To je ekologicky značně riskantní, neboť hrozby, které

²⁶ Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, ISBN 80-85368-18-8

plynou z našeho současného chování vzhledem k budoucímu stavu přírody, zůstávají pro nás pouze teoretickými úvahami a abstraktním varováním vědců.²⁷

Je tedy možné shrnout, že příčin současného neblahého stavu společnosti a přírody je celá řada. Od evoluční výbavy člověka, přes jeho biologickou determinaci, způsoby sociálního chování, až po společenské poměry politické, ekonomické, náboženské vlivy, válečné stavy a jistě by se našlo mnoho dalších. Asi však nebude sporu o tom, že nejradikálnější změny s možnými katastrofálními následky odstartovalo až dvacáté století.

Myslím, že dvě světové války, které si vyžádaly vědecký a technický pokrok a také ekonomické, společenské a geopolitické změny, které po nich nastaly, znamenaly z pohledu zachování života na Zemi posun k horším zítřkům. To implikuje otázku. Co čeká lidstvo, pokud nezpomalí tempo devastace?

2. Nedobrovolná skromnost

2.1 Podoby nedobrovolné skromnosti

Zkusme si představit, co považují lidé v naší české společnosti za nedobrovolnou skromnost. Často slyšíme nářky typu: „Mám mizerně placenou práci, žiju od výplaty k výplatě.“ Za našimi stížnostmi se většinou skrývá nespokojenost s tím, že si nemůžeme dovolit nové auto, zahraniční dovolenou, trendové zařízení, lepší bydlení, aktuální oblečení, či placené volnočasové aktivity. Nemůžeme mít všechno, co bychom chtěli, a cítíme křivdu ze života v „nedobrovolné skromnosti“. Napadne však člověka trvale žijícího v mnoha funkčních systémech skýtajících pohodlí a zajišťujících všechny naše základní potřeby, že by tomu tak nemuselo být? Umí si představit například městský bytový člověk, zvyklý otočit kohoutkem, aniž by přemýšlel, odkud přiteče neomezené množství vody, že by mohl být limitován spotřebou 5 litrů na den?

Od narození jsme součástí mnoha systémů, které jsou pro nás samozřejmostí. Nic jiného neznáme. Proto se naše představy, připomíná Ondřej Slačánek ohledně nedobrovolné skromnosti upínají jen k tomu, co známe, s čím máme relativně čerstvou

²⁷ Srovnej Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 17-19 s. ISBN 80-85368-18-8

zkušenost - k nedostatku peněz, ke krátkodobým výpadkům zaběhnutých systémů nebo k dočasnému nedostatku některé z komodit. Dá se říct, že životní zkušenost s nedobrovolnou skromností mají už jen generace narozené před válkou. Je možné konstatovat, že v blahobytném světě v posledních padesáti letech, je alespoň v našich zeměpisných šířkách, život v nedobrovolné skromnosti spíše jen lokální a ojedinělou záležitostí.

Jaké podoby však může mít nedobrovolná skromnost ve zbytku světa? Třeba v Subsaharské Africe, sužované mnohde kritickým nedostatkem vody, vyvražďováním, znásilňováním a mrzačením civilního obyvatelstva v nekončících vzbouřeneckých, kmenových a obchodních válkách přinášejících hladomor, život v uprchlických táborech, šíření epidemie AIDS, nejvyšší mateřskou úmrtnost, 90 % negramotnost a nejvyšší počet lidí na jednoho lékaře. To jsou nejsyrovější podoby nedobrovolné skromnosti.²⁸

Nedobrovolně skromně musí žít lidé v oblastech, které bezprostředně ohrožují postupující pouště. Obyvatele Chile a Peru ohrožuje poušť Atakama, s pouští Gobi se střídavými úspěchy bojují v Číně, postup pouště Thár v Indii se také nedaří zastavit a nejhorší situace je na Sahaře v bídou zkoušené Africe. Život lidí v těchto oblastech, kteří jsou zcela závislí na zemědělství, je neustálým bojem o holou existenci. Problém extrémního sucha a vyprahlé země se však nevyhýbá ani Evropě. Ve Středomoří jsou jim postiženy oblasti Španělska a Portugalska. Ale Evropa zatím není místem, kde by se hladovělo.²⁹

V Iráku a Afganistánu, zemích zbídačených válkou, život pod dohledem cizí armády a neustávající hrozba teroristických útoků přináší jistě mnohá nedobrovolná omezení.

V Thajsku a na Sumatře, po ničivých vlnách tsunami v roce 2004, zemřelo přes 150 000 lidí a kolem jednoho milionu jich zůstalo bez přístřeší.

V Arménii, v oblasti měst Spitak a Gyumri zasažené před jednadvaceti lety ničivým zemětřesením, zahynulo 50 000 lidí a půl milionů obětí přišlo o střechu nad hlavou. Díky špatné ekonomické situaci země a naprostého nedostatku pracovních příležitostí, stále přežívá řada rodin v přepravních kontejnerech a železničních

²⁸ Slačálek Ondřej, Subsaharská Afrika: znásilňovaný a zapomínaný kontinent, <http://www.blisty.cz/2003/7/1/art14600.html>, 22. 10. 2009

²⁹ Císařová Jiřina, Pouště se rozrůstají, www.jiracisarova.estranky.cz, 26. 10. 2009

vagónech. Mohou buď odejít, nebo žít v nedobrovolné skromnosti. Výhodou je, že mají možnost volby, kterou jiní a na jiných místech světa, nemají.³⁰

Na Haiti právě sčítají nalezené oběti. Z odhadu 150 000 mrtvých je většina ještě pod troskami. Milion obyvatel zůstal bez přístřeší, chybí voda, léky, základní potraviny a velké části lidí v bezvýchodné situaci se ještě nepodařilo doručit jakoukoli pomoc. Taková je momentálně nejaktuálnější podoba nedobrovolné skromnosti.³¹

Tento malý a pouze ilustrativní výčet oblastí, kde jsou lidé nuceni žít „skromně“, naznačuje, jak může vypadat nedobrovolná skromnost v různých částech světa. Obecně se dá říct, že je to situace, kdy nemáte na výběr. Buď přežijete v podmínkách, které mohou být hrůzné, nebo nepřežijete. Jiné možnosti nejsou nebo jsou momentálně nedosažitelné.

2.2 Co nás může čekat v ne příliš vzdálené budoucnosti

Díky dynamickému rozvoji informačních a telekomunikačních technologií můžeme sledovat přicházející přírodní katastrofy a jejich ničivé následky takřka bezprostředně. Jejich počty zjevně narůstají. Lidé se začínají obávat. Na druhé straně přibývá kritických hlasů, které poukazují na zrychlování tempa devastace přírodního prostředí, upozorňují na možné důsledky našeho současného chování v budoucnosti. Objevují se neradostné prognózy a „ošklivé vize do budoucna“. Pomalu se mění smýšlení blahobytných lidí. Názorně je to vidět na hollywoodských kasovních trhácích, které ovládají světovou kinematografii. V posledních letech jsou vlastenci zachraňující Zemi před mimozemšťany nahrazováni katastrofickými vizemi o změnách klimatu. A tak i „konzumního“ člověka někdy napadne, že jeho budoucnost nemusí být růžová třeba i z horších důvodů, než je neschopnost splácet hypotéku.

Možné budoucí katastrofy však nejsou jen záležitostí filmového plátna, ale i důrazným varováním řady vědců. Podívejme se na některé závažné problémy, se kterými bychom se mohli v relativně blízké budoucnosti potýkat.

Zneklidňující jsou závěry zprávy Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC), který získal v roce 2007 za svou práci spolu s bývalým americkým

³⁰ Vavrouška Petr, Výborná Lucie, Janouš Vilém, Před 20 lety zasáhlo Arménii ničivé zemětřesení, vyrovnává se s tím dodnes, www.rozhlas.cz, 29. 11. 2009

³¹ Šlajchrtová Leona, Při zemětřesení na Haiti zahynulo nejméně 150 tisíc lidí, oznámily úřady, <http://zpravy.idnes.cz>, 25. 1. 2010

viceprezidentem Alem Gorem Nobelovu cenu za mír. Prognózuji možné zvýšení mořské hladiny s následným zatopením nížin kolem ústí velkých řek, které patří k nejhustěji osídleným místům na Zemi. Miliony lidí by se museli vystěhovat z prakticky zemědělsky nejúrodnějších oblastí. Ještě ničivější bouře se silným vlnobitím by měly zaplavovat místa, kam dosud voda nedošla. Pobřežní záplavy by mohly postihnout až sto milionů lidí (zasolením půdy a znehodnocením zdrojů pitné vody). Také zrychlené odtávání ledovců světových velehor by v budoucnu mohlo vést k trvalému poklesu průtoku v řekách a ohrozilo by tak rozsáhlé oblasti nedostatkem pitné vody. Dá se očekávat zvýšená frekvence extrémních výkyvů počasí s ještě děsivějšími následky, než jaké známe.³²

Další katastrofickou vizí je přelidnění planety. O tom, že se vědci tímto problémem intenzivně zabývají, svědčí například 6700 stránková americká studie State of the Future 2009, podle které má v roce 2050 žít na Zemi 9,2 miliardy lidí. Američtí vědci v ní varují: *„Kvůli klimatickým změnám, populační explozi a rostoucí spotřebě na hlavu by se v roce 2025 mohly bez přístupu k nezávadné vodě ocitnout tři miliardy lidí.“* Následky budou fatální - o vodu se bude bojovat ve válkách, na útěku se ocitnou miliony lidí. Zvýší se množství nakažených infekčními nemocemi.³³

Za zmínku stojí i názor George Novotného³⁴, který se domnívá, že lidská civilizace spěje ke konci svého cyklu: *„Od počátku své historie vývoj společnosti stál na dvou základních pilířích - vytvořením dostatku potravin a zajištěním bezpečnosti. Ten první procházel a prochází nepřetržitě vzestupným vývojem. Tak jak člověk zdokonaloval svůj intelektuální potenciál, přizpůsoboval ho zdrojům planety. Ten druhý se někdy svižně, někdy těžkopádně formoval podle situace, ale dokázal fungovat. Jenomže pokaždé, když tato jemná rovnováha byla porušena převládl onen zákon Chaosu ... a přišel nový cyklus vývoje. Hluboká krize nynější společnosti tedy není žádná výjimka. Člověk má nejen prostředky, ale i schopnost vyrobit dostatek potravin pro všechny obyvatele planety - ale přesto skoro třetina pociťuje jejich nedostatek. Člověk má poměrně správnou představu, jak by jeho společnost mohla fungovat bez pocitu nebezpečí - a přesto více než polovina obyvatel planety nezná pocit, který by znamenal jejich bezpečnost. Neschopnost, či nedostatek vůle poskytnout tyto dva*

³² www.chmi.cz, Mezivládní panel pro klimatické změny, 12. 1. 2010

³³ Kleknerová Zuzana, Největší hrozby pro lidstvo? Málo vody i přelidnění, www.aktualne.centrum.cz, 16. 1. 2010

³⁴ Pozn.: George Novotný – americký spisovatel českého původu

*základní pilíře stability miliardám obyvatel, to v sobě ukrývá neuvěřitelně výbušnou směs která svoji explozí může všechno změnit.*³⁵

Nepochybně se dá diskutovat o celé řadě hrozeb, kterým možná i v docela blízké budoucnosti může náš svět čelit. Dá se spekulovat o možných hospodářských, surovinových, společenských krizích, válečných konfliktech, terorizmu, nezvladatelných epidemiích či pandemiích až po dosud nebývalé a nepředstavitelné ekologické či přírodní katastrofy.

2.3 Jaká omezení nás mohou čekat

Z předchozích kapitol vyplývá, že příčiny našich zřejmě nedobrovolných budoucích omezení mohou být naprosto odlišné. Tedy i důsledky, kterým budeme nuceni čelit, mohou být diametrálně odlišné. Dá se předpokládat, že se uplatní i nám dosud neznámé příčinné souvislosti a budeme se muset potýkat s mnohem větším počtem problémů, než očekáváme. Je pro mě obtížné představit si možná omezení v různých částech světa, na kontinentech, kde jsem nikdy nebyla a nemám s tamním prostředím a podmínkami žádnou zkušenost. Omezím se proto na domácí Evropu.

Jsme dovozně závislí nejen na ropě, plynu a uhlí, ale i dalších nerostných surovinách. Rusko začíná směřovat svůj vývoz do Asie, do roku 2012 dokončí ropovod do Číny.³⁶ Čeká nás omezení dodávek ropy? To by nastartovalo růst cen nejen motorové nafty a benzínu, ale především růst cen veškeré přepravy, která by se promítla do cen výrobků na trhu. Mohou nás čekat nejen značná omezení v přepravě osob, ale díky výraznému zvýšení spotřebitelských cen i značná omezení naší spotřeby potravin a zboží. Na spotřebě je založen hospodářský růst. Klesá-li spotřeba, klesá výroba, zvyšuje se nezaměstnanost, snižuje se poptávka po službách, tím zanikají další pracovní místa.

S omezeními či zastavenými dodávkami plynu by to bylo podstatně horší. V zimním období by to znamenalo nejprve omezené vytápění na nezbytně nutnou teplotu, později by nebylo čím topit. Nastaly by výrazné problémy ve výrobě, později její zastavení. To se promítne do propadu zisku podniků, které mohou vést k jejich krachu a následnému propouštění. Začne narůstat sociální tlak ve společnosti. To může vést k různým nepokojům, srážkám. Eskalace napětí je úrodnou půdou

³⁵ Novotny George, Obama a americký experiment, www.georgenovotny.blog.idnes.cz, 18. 01. 2010

³⁶ Hudema Marek, Facka Evropě: Rusko obrací vývoz ropy do Asie, otevírá nový terminál, Lidové noviny, www.lidovky.cz, 19. 01. 2010

pro extremismus. Kdo ví, co všechno může rozpoutat výraznější pokles životní úrovně Evropanů.

K tomu přistupuje přistěhovalectví. Od devadesátých let tvoří 90% evropských přistěhovalců muslimové. V současnosti počet muslimských obyvatel Evropy přesáhl 50 milionů. Země jako Francie, Velká Británie, Německo se snaží řešit vznikající problémy, ale zatím se jim to moc nedaří. Vzhledem ke klesající porodnosti majority a vysoké porodnosti minority se zdá, že Evropa bude za pár desítek let muslimským kontinentem. Jaké bude soužití výrazně odlišných kultur, popřípadě jaká omezení to přinese původním obyvatelům, si lze těžko představit.

V devadesátých letech jsme z povzdálí sledovali válečné hrůzy v bývalé Jugoslávii. Zprostředkovaný obraz zbídačelé země nám neumožňuje vytvořit si představu o reálné situaci. Částečnou představu můžete získat při osobní návštěvě, ale „prožitek“ z války nemáte. Proto si asi nikdo z naší poválečné generace neumí představit, jaká omezení by nás čekala v případě válečného konfliktu v Evropě.

Možná si umíme částečně představit různá omezení v souvislosti s energetickou, hospodářskou, či válečnou krizí, ale rozhodně si neumíme představit omezení v souvislosti s ekologickou katastrofou nebývalých rozměrů. To je pro nás dosud neznámá. Jak vypadá situace, kdy přestane fungovat většina nebo všechny systémy, jichž jsme od narození součástí? Jak to vypadá, když přestane fungovat řád, právo a všechno co známe? Pokud by se náš život změnil v každodenní boj o přežití, kde cílem našeho veškerého úsilí by bylo získat trochu vody, něco k jídlu a teplo, nemá cenu se bavit o nějakých omezeních. Taková změna by byla změnou absolutní.

2.4 Na co se zaměřují ekologové

Ekologická hnutí jsou velmi různorodá a roztržštěná. Bude to nejspíš tím, že vše, co člověk dělá, se promítá do okolního světa, mění a ovlivňuje přírodní prostředí. Bohužel většinou negativně. Proto existuje bezpočet různých skupin, které se snaží chránit nějakou konkrétní lokalitu, konkrétní živočišný či rostlinný druh. Jsou to skupiny, které vznikají za jedním určitým cílem.

Pak je mnoho dalších skupin, které si všímají negativních a ekologicky škodlivých jevů ve společnosti na úrovni státu a snaží se proti nim bojovat. Dále jsou hnutí, která upozorňují na globální problémy. Ta se snaží o mezinárodní spolupráci.

Ekologové se pak ještě dělí na ty, kteří více či méně bojují proti oficiálním společenským strukturám a na ty, kteří je tvoří. Nevládní ekologická hnutí usilují o podporu veřejnosti a čas od času se jim podaří prosadit nějaké ústupky ve prospěch zachování přírody či její obnovy. Pokud se podaří lidem, kteří mají environmentální znalosti a odhodlání chránit, proniknout do státních struktur a uplatnit se v nich, může to přinést posun, který může přerůst v celostátní trend ochrany přírody. To nám ukazuje příklad Švédska a dalších severovýchodních zemí. Rovněž Japonsko je zemí, která je dnes o krok dál, hlavně díky svým sofistikovaným zeleným technologiím, které měly vládní podporu ve vědě a výzkumu.

V podstatě se ekologičtí odborníci zaměřují na mapování stavu životního prostředí a jeho prognózu do budoucna při zachování současného trendu spotřeby surovin a produkci odpadů. Na možnosti řešení udržitelného rozvoje s ohledem na zachování podmínek života na Zemi. Tímto směrem se ubírají různé platformy. Například jednou z nejznámějších organizací zabývajících se globálními problémy je Římský klub založený v dubnu 1968 jako nevládní organizace. Římský klub podporuje výzkum a vydávání zpráv, z nichž asi nejznámější jsou Meze růstu, Překročení mezí³⁷ a zpráva Faktor čtyři.

Faktor čtyři se stal celosvětově známou a uznávanou praktickou pomůckou jak lze při poloviční spotřebě zdrojů dosáhnout dvojnásobného blahobytu. Za citaci stojí jím definované příkazy eko-kapitalizmu, které ve své podstatě vyjadřují tendence odborníků zaměřených na úspory zdrojů a proaktivní daňovou politiku:

- *„Snaž se o to, aby ceny vypovídaly pravdu.*
- *Nejdříve dělej to, kde jsou náklady nejmenší.*
- *Investuj do efektivnosti, kdykoli je levnější než drancování.*
- *Vytvoř trh pro ušetřené zdroje.*
- *Snaž se o spravedlivou soutěž.*
- *Odměňuj žádoucí jednání, ne jeho opak.*
- *Daňově zvýhodni to, co je žádoucí, ne to co je žádané.*
- *Urychli vyřazení neefektivních přístrojů.*“³⁸

³⁷ Pozn.: autoři Donella a Denis Meadows

³⁸ Weiszäcker, E., U., Lovins A., B., Lovinsová, L., H., Faktor čtyři, Ministerstvo životního prostředí České republiky, 1996, 173 s. ISBN 80-85 368-85-4

To vše ovšem vyžaduje určitou společenskou podporu a zainteresovanost alespoň části veřejnosti. Vzbuzování občanské aktivity je vždy obtížné a stojí mnoho sil. Proto jdou všechny změny mnohem pomaleji, než by bylo zapotřebí. Je jisté, že čas se nezastaví a nevíme, kolik ho ještě máme. Proto je na místě začít uvažovat každý sám za sebe. Co mohu udělat, abych co nejméně škodil. Nemusí být každý zeleným aktivistou. Stačí snaha zanechat co nejmenší ekologickou stopu. To je občanská a lidská odpovědnost. V součtu se to musí projevit. A v tomto směru jdou úvahy zelené socioložky Hany Librové.

3. Dobrovolná skromnost v pojetí Hany

Librové

Na rozdíl od svých kolegů, kteří uvažují o změnách technických a společenských, vnímá Hana Librová člověka jako jedince, který se sám na svém místě může dobrovolně rozhodnout, jaký způsob života si v blahobytné společnosti vybere. Zda podlehne predačnímu luxusu nebo zaujme sebeomezující postoj ekologického luxusu.³⁹ Větší šanci než v direktivních společenských opatřeních, která oficiální struktury jen velmi ztuhla přijímají, a jejichž všeobecná akceptace pokud nepanuje u většiny lidí představa o jejich prospěšnosti, může být rovněž problematická, spatřuje autorka v síle, iniciativě a kreativitě jedince. Uvažuje o prosazování změn k „lepšímu životu“ prostřednictvím změny smýšlení jedince. Její knihy *Pestří a zelení* (1992) a *Vlažní a váhaví* (2002), kterým se budu v následující části mé práce věnovat, jsou bezesporu velmi inspirativní a pro člověka dnešní doby nanejvýš aktuální.

3.1 Antropocentrická a neantropocentrická ekologická etika

Než se blíže podíváme na možné způsoby ekologicky příznivého života současného člověka, alespoň krátce se zastavme u naší ekologické etiky, jak ji hodnotí Hana Librová. Domnívá se, že podobně jako vznikl ve společnosti etický kodex vztahů

³⁹ Srovnej Librová, Hana. *Vlažní a váhaví*. 1. vydání, Doplněk, Brno 2003, 253 s. ISBN 80-7239-149-6

mezi lidmi, měla by se rozvinout etická norma určující vztahy a chování člověka vůči přírodě. Ta by se pak stala sociálně sdílenou normou chování.

Naši společensky akceptovanou ekologickou etiku hodnotí Librová jako antropocentrickou. Centrem každého našeho hodnocení a měřítkem všech věcí zůstává člověk. Vztah člověka k přírodě je založen na využívání zdrojů, příroda má instrumentální hodnotu. „...ochrana přírody v antropocentrickém pojetí altruismem⁴⁰, který je výhodný pro přežití biologického druhu.“⁴¹ Důvody antropocentrismu, který projevuje naše politická sféra ve svých rozhodnutích, jsou jasné: Politika v demokracii směřuje k blahu voličů v blízkém čase. Politické antropocentrické „panské“ stanovisko se nenechá mást lidskou emocionalitou (mám rád přírodu pro ni samu) a pevně stojí na svém (neméně emocionálním) přístupu vycházejícím z pocitu nadřazenosti (mimolidský svět nemá hodnotu). Proto, se politická rozhodnutí tak hrdě odvolávají na „poznatky současné vědy a techniky“.

Tak proč novodobá racionalita selhává? Není na čase uznat samostatnou hodnotu přírody, jejích tvorů a její druhové rozmanitosti? Lidská etika má svou vzestupnou evoluci, rozšiřuje svůj zorný úhel. Máme možnost přijmout neantropocentrickou etiku, přiznat přírodě její samostatnou vnitřní hodnotu. Člověk má šanci změnit svůj hodnotový systém a s ním i způsob svého života. Člověk se může rozhodnout.

3.2 Ekologicky příznivý život

Lidstvo se už nemůže vrátit „zpátky na stromy“, musí jít výš. Z toho jasně plyne otázka. Jaký život vést v dnešní přetechnizované společnosti, aby byl ekologicky příznivý? Jednoznačná odpověď neexistuje a možná řešení se nehledají lehko. V „Pestrých a zelených“ se H. Librová snaží ukázat na tvořící se skupiny lidí v Evropě a Americe, kteří se přiklání například k vegetariánství z důvodu nepřijatelných podmínek, ve kterých žijí a jsou zabijena „hospodářská“ zvířata. Nebo se vzdávají automobilismu, protože jeho masovost viditelně devastuje veškerou přírodu. Ale též tvrdého turismu

⁴⁰ Pozn.: Reciprokový altruismus znamená pomoc jinému jedinci, od něhož mohu v budoucnu očekávat protislužbu.

⁴¹ Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 161 s. ISBN 80-85368-18-8

(hromadné cestování do velkých středisek), který vzhledem ke své konzumní povaze ničí dosud jedinečná místa na Zemi a nebere žádný ohled na místní podmínky. Například turistická střediska na pobřeží Afriky spotřebovávají několikanásobek nedostatkové pitné vody než místní populace. Tito lidé objevují krásy „blízkého“. Úžasný kousek přírody mohou najít i nedaleko svého domova. Mají jiný přístup k jídlu a vaření. Namísto ohřátého polotovaru v mikrovlnce či nákupu ovoce z druhého konce světa upřednostňují potěšení z rituálu pěstování a přípravy jídla.

Ve „Vlažných a váhavých“ se pak Librová zamýšlí nad způsobem života holandských doktorů, kteří nepodléhají konzumu ve spotřebě věcí, nemají auta, upřednostňují skromné bydlení, radikálnější z nich sdílí i zařízení domácnosti s jinými rodinami (pračka, lednička). Jejich životním luxusem jsou návštěvy premiér divadelních představení a luxusních restaurací s čerstvými potravinami a vegetariánskými specialitami. Považují se za elitu. I když jejich počínání H. Librová nevidí jako stoprocentně ekologicky bezvadné (o dovolené procestují půl světa), vidí zde šanci, že model chování této elity, který je v Holandsku všeobecně znám, začne prosakovat i do střední společenské vrstvy. Ekologicky příznivé chování se tak bude šířit.

3.3 Jeden sociologický výzkum

V roce 1992 Hana Librová prováděla sociologický průzkum, který měl odpovědět na základní otázku: *„Existuje u nás zárodek, případně vzorec pro šíření ekologicky příznivého způsobu života? Pokud ano, kdo jsou lidé, kteří se pro takovou existenci rozhodli, a jak jejich život vypadá?“*⁴²

Výchozí podmínky⁴³

Hlavním kritériem výzkumu byla snaha či ochota lidí žít skromně, a to bez ohledu na jejich případnou příslušnost k ekologickým hnutím. Do výzkumného souboru patřili i ochránci přírody, pokud splňovali hlavní kritérium. Byli zařazeni do zvláštního podsouboru „zelených“⁴⁴, a to zejména pro komparaci s ostatními

⁴² Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 95 s. ISBN 80-85368-18-8

⁴³ Srovnej Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 97 s. ISBN 80-85368-18-8

⁴⁴ Pozn.: Zelenými autorka nazývá pro krátkost ty, kteří se záměrně účastní ochrannářských a ekologických aktivit.

„pestrými“⁴⁵ respondenty. Věková struktura souboru se pohybovala od 22 do 63 let u těch, kdo měli rodinu, nad 30 let u svobodných. K vyhledání respondentů byla zvolena „metoda sněhové koule“. Vycházelo se z informací 23 informátorů z různých geografických oblastí, znalých sociálního prostředí ve svém okolí (studenti sociologie, starostové obcí, faráři apod.). V šesti oblastech bylo uskutečněno v terénu 44 hloubkových rozhovorů se 70 osobami. (V některých rozhovorech odpovídalo více osob.) Jednalo se o lokality: západní Čechy, jižní Čechy, Praha, Českomoravská vrchovina, Brno a jeho okolí, východní Morava.

Výzkumnou jednotkou byla nejčastěji rodinná domácnost, případně jednotlivá osoba. Obsah rozhovorů byl díky fyzické přítomnosti v domácnostech potvrzován přímým pozorováním.

Co se ukázalo⁴⁶

Navzdory výzkumnickým pochybnostem se dá s určitostí říct, že v naší společnosti žijí lidé, kteří se vzpírají představě o všeobecné orientaci na dosažení vysoké spotřeby. Žijí zde rodiny i jednotlivci, kteří dobrovolně či záměrně vedou skromný život. Četnost forem tohoto způsobu života v celé populaci se nedala prováděnou metodou výzkumu zjistit.

Kdo jsou lidé, kteří jsou ochotni se omezovat⁴⁷

Ve výzkumném souboru převažovaly velké rodiny s výrazně nadprůměrným počtem dětí, což nepochybně souvisí s vysokým počtem křesťanských párů, typické bylo i vícegenerační soužití.

Zajímavou se ukázala i otázka vzdělání a profesí nositelů ekologicky příznivého způsobu života. Ve velké většině se jednalo o osoby se středoškolským, případně vysokoškolským vzděláním, které však nebylo profesně využíváno. (Pro muže typické dráhy: výtvarník vzděláním stavební inženýr, VŠ vzdělaný zootechnik manuálně pečující o kopytníky v ZOO, inženýr-ekonom prodávající náboženskou literaturu, inženýr-agronom pracující na pile, učitel matematiky ve službách chráněné krajinné oblasti.) Únik od technického vzdělání je běžný. Ženy měly nejčastěji středoškolské

⁴⁵ Pozn.: Pestrými autorka zkráceně nazývá ty, jejichž život je ekologicky prospěšný nízkou spotřebou.

⁴⁶ Srovnej Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 98 s. ISBN 80-85368-18-8

⁴⁷ Srovnej Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 98 -109 s. ISBN 80-85368-18-8

vzdělání, nápadně často byly zdravotními sestrami nebo speciálními pedagožkami. Běžné byly případy, kdy lidé odešli z vysokých škol po 1. či 2. ročníku, a to zejména z technických či přírodovědných fakult, z důvodu rozčarování z obsahu i úrovně výuky.

K základní charakteristice respondentů patří jejich bydliště. Je pro ně charakteristický život v malém městě či na vesnici. Často se odstěhovali z města na venkov do své dříve rekreační nebo zrestituované nemovitosti.

Soubor se z ekonomického hlediska dělil na dva nestejně velké podsoubory. První zahrnoval lidi, kteří nemají finanční rezervy. Druhá menší skupina úspory měla, ale nevyužívá je, nákup předmětů ji nezajímá. Většina „alternativních“ vykonává ve svém volném čase veřejné činnosti, podílí se na různých záležitostech obce, které nejen že nejsou finančně ohodnoceny, ale nezřídka na ně ještě doplácí (meziměstské hovory při organizování činností apod.). Někteří respondenti měli jako finanční rezervu nemovitost ve vlastnictví (často restituovanou). Jiní zase vědomí, že v případě opravdové nouze je tu pomocná ruka rodičů. Podstatným zjištěním tedy bylo, že i když výzkum ukazoval na známky chudoby (v zařízení bytu, v odívání), respondenti nebyli chudí lidé v pravém slova smyslu.

Z ekologického hlediska se jednalo o lidi s nízkou spotřebou. Kritériem zkoumání byla dynamika nákupu a spotřeby.

Co ukázal pohled do jejich domácností? Nápadné bylo malé množství nábytku. Zato se objevovalo množství drobných předmětů, které neměly užitnou funkci, ale ke kterým měli členové domácnosti osobní vztah. Z předmětů dlouhodobé spotřeby byli „pestří“ výrazně pod průměrem. Měli pračku, ledničku, vysavač. Ve většině domácností však chyběly přístroje ulehčující práci v kuchyni – robot, gril. Téměř nikde neměli fritovací hrnec, mikrovlnnou troubu, ale ani barevné televizory novějších typů, žádné hifi věže a videorekordéry. Naopak samozřejmý byl psací stroj, šicí stroj, určitě bicykl a elementární vybavení domácí dílny. Také hudební nástroje, magnetofony a gramofony byly časté.

Pro domácnosti zařazené do výzkumu je příznačná nechuť ke složitým aparaturám, i když mnozí v práci pracují s PC a většina z nich vlastní telefon. Nemají principiální nechuť k technice, jen zvažují, zda ji člověk k životu opravdu potřebuje. K vlastnictví automobilu se staví půl na půl (vzhledem k špatné dopravní dostupnosti svého bydliště). Nejtypičtějším nástrojem „pohybu“ pro ně zůstává bicykl. Ve většině rodin má každý svůj kvůli výletům a společným akcím. Pokud se přístroje a předměty pokazí, jsou donekonečna opravovány buď svými majiteli, nebo místními opravami.

Často se hovořilo o případech, kdy polámané předměty skončily někde v koutě, protože majitelé momentálně neměli na jejich opravu čas ani pomyslení. A přesto to nebyl důvod k nákupu nových. Polámané předměty tam leží dál jako doklad o tom, co všechno může člověk postrádat. Někteří se začali bez náhrady zbavovat věci jako je auto, televize, záclony a další kusy nábytku.

V žádné domácnosti nebylo v popředí zájmu vaření a jídlo. Stravovali se velmi jednoduše se zjevným příklonem ke staré české kuchyni chudších vrstev. Silné omezení masa, obiloviny, luštěniny, hodně zeleniny a hodně brambor. Do značné míry fungovalo samozásobitelství. Za gurmány se označit nedají. Sklon k vegetariánsví byl všeobecný, ale tolerance k těm, kteří maso jedí, byla vysoká.

Stejně tak fungovala tolerance k alkoholu a kouření. Pouze dva z respondentů byli důslednými abstinenty, naopak jiní dva byli kuřáky.

Co se týče oblékání, ukázalo se, stejně jako u ostatních předmětů dlouhodobé spotřeby, že „alternativní“ jsou vůči morálnímu zastarávání imunní. Ani jedna z žen či muži nepodléhají módě. Přesto nejsou vůči estetice odívání neteční. Mají zjevně svůj vyhraněný názor, vkus a z nich plynoucí nároky. Svoji potřebu hezky se oblékat realizují buď prostřednictvím druhé ruky, nebo častěji vlastním šitím a přešíváním. Tyto výrobky jsou pak dlouho nošeny a opravovány. Pro „pestré zelené“ je typický určitý druh věrnosti i v odívání: „*Když k něčemu přilnu, unosím to do poslední niti.*“⁴⁸

Přirozená neplýtvavost se projevovala i ve spotřebě vody a elektrické energie. Radikální a systematická snaha o úspory, případná evidence spotřeby však nebyla především u „pestrých“ pozorována. I zde se projevovala jejich velká míra neplánovitosti a tolerance vůči sobě a dalším členům rodiny. Hospodaření s odpady vypadalo podobně. Bylo jich málo. Ve sklepě respondenti schovávají vytríděný odpad a čekají na organizovanou příležitost jej odevzdat.

Jen pět respondentů by chtělo cestovat. Bez sebelítosti však zůstávají doma, podrobují se nedostatku prostředků nebo malým dětem. Tráví své dovolené doma a na výletech do blízkého okolí nebo se vydají na „vandru“ po oblastech českých či slovenských. Odpor k rekreaci u moře v režii cestovní kanceláře zazněl jednohlasně u všech.

Inklinace „alternativních“ k tradičním hodnotám je vede ke zdrženlivému názoru na „sexuální svobodu“. Zejména ženy a křesťansky orientované osobnosti se domnívali,

⁴⁸ Librova, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 107 s. ISBN 80-85368-18-8

že je potřeba prevence před náporom sexuálně exponované kultury. Opět panovala velká míra tolerance. Sex je každého věc, nesmí tím ubližovat jiným.

Na otázku jaký je jejich celkový životní pocit, odpovídali: „Cítím se šťastný.“

V adresáři výzkumu se vyskytlo i několik rodin s tělesně či duševně závažně postiženými dětmi. Jejich rodiče nereagovali na těžkou životní situaci uzavřením se do rodiny. Naopak vyznačovali se výraznou angažovaností na životě obce, obětavou prací pro ostatní.

V podnikání se „alternativní“ zaměřují například na šití hraček, řezbářskou výrobu betlémů, malovýrobu střešních krytin, alternativní zemědělství. Podnikají proto, aby se uživili a vymanili se ze závislosti na institucích. Jejich cílem není zbohatnout. Hlavně nechtějí dělat něco, co má pochybný či mlhavý smysl.

Svoji činností pro obec, přírodu a rodinu jsou natolik zaujati, že nemají žádného koníčka ve smyslu sbírání známek nebo sukulentů. I jejich vztah ke sportu jako volnočasové aktivitě je poměrně vlažný.

Co se týče víry, byla v souboru řada věřících a praktikujících křesťanů. Většinu však tvořili ti, kteří se svěřili se samostatným, spíše neurčitým pocitem víry v existenci nějakého vyššího principu.

Dalo by se říct, shrnuje Hana Librová,⁴⁹ že u našich respondentů byl rozvinut zájem o potřeby duchovní povahy a v důsledku toho se jejich zájem o nakupování a spotřebovávání zcela spontánně vytrácel. Nebyl slyšet ani náznak pocitu sebeobětování či heroismu v odříkání. Hodnoty těchto lidí leží nejen vně materiálních potřeb, ale také vně jejich vlastní osoby. Jejich život je naplňován konkrétní prací pro jiné lidi a pro přírodu. Ukotvení v rodině je pro ně typické. Bylo možno pozorovat bezpečná a pěkná manželství. Zájmy žen nebyly omezeny jen na práci pro rodinu, ale bylo pro ně typické začlenění do širokého sociálního okolí. Byly to často ženy, které přivedly manželství a rodinu na alternativní dráhu. Nejnápadnějším rysem respondentů je jejich otevření do širšího lidského společenství a větší či menší míra mimorodinného altruismu. *„Rodinné prostředí není útočištěm před světem, je spíše bezpečnou základnou, z níž se do světa vychází.“*⁵⁰

⁴⁹ Srovnej Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 109 - 120 s. ISBN 80-85368-18-8

⁵⁰ Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 111 s. ISBN 80-85368-18-8

H. Librová si samozřejmě položila otázku, proč tito lidé volí dobrovolně skromný život. Neexistuje zde žádný společný jmenovatel nebo společná myšlenka či přímá nápodoba.

Jako motiv k „alternativnímu“ životu se neprojevila systematická péče o vlastní zdraví, i když v rozhodnutí odejít na venkov často hrála roli nemocnost dětí. Rozhovory se nikdy nestáčely k otázce zdravé životosprávy. Fakt, že žijí zdravě je spíše důsledkem, než motivem.

Že by respondenty k jejich způsobu života přivedla škola, se dá vyloučit. Inspirativní pro ně byli spíše staří trampové, vedoucí příropovědně orientovaných kroužků, učitelé výtvarných, hudebních a jiných výchov.

Motivem není ani snaha odlišit se od ostatních. Jejich rozhodnutí o životním způsobu je individuální. Jde ale spíš o postupné přetváření a krystalizaci než o jednorázové rozhodnutí. Nejde ani o záměrný pokus seberealizace ve smyslu rozvoje vlastní osoby. Jedná se o lidi, kteří o svém životě a světě hluboce uvažují, a to jak v dimenzi obecné, tak zejména v dimenzi praktické.

Zdroje „alternativních“ postojů se u nich dají hledat spíše v dětství. Ve věkové skupině třicátníků je patrné spíše ovlivnění prarodiči (prázdniny u babičky a dědy na venkově), u starších padesáti let měli vliv spíše rodiče. Často je to příběh z dětství vázaný na určitou krajinu. Žádný z respondentů nevyrostl bez kontaktu s přírodou. Většinou mají dlouhodobější zkušenost se životem ve městě. Často se vnucovala myšlenka, že způsob života vtiskuje rodině žena, která je v rodině krkem, jenž hýbe a točí hlavou.

Librová je ovšem především ekoložka. A tak se rovněž ptá na ekologické důvody skromnosti.⁵¹ Za ochotou jejich respondentů žít střídmě však netkví ekologické uvědomění, ale různé důvody. Skromný život je vedlejším nezamýšleným důsledkem jejich života, směřujícího do různých stran, ale vždy jinam než ke spotřebě. K přírodě však nejsou lhostejní, mají k ní hluboký a živý vztah, který je ale rovněž spíše vedlejším efektem jejich celkového životního nasměrování. Někteří více přemýšlí o ekologických důsledcích svého jednání, jiní méně. Přesto jsou všichni o ekologických problémech velmi dobře informováni. Rozhodování o chodu obcí ovlivňují ekologickým směrem. Svými snahami o renesanci života na vesnicích i v malých městech prohlubují

⁵¹ Srovnej Librová, Hana. *Pestří a zelení*. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 126 - 130 s. ISBN 80-85368-18-8

komunální autonomii a kulturní identitu regionů, což je jednou ze stěžejních podmínek ekologického obratu.

x x x

Výzkum ukázal⁵², že „pestří“ a „zelení“ jsou lidmi, kteří o perspektivách tohoto světa hodně přemýšlí. Je to téma, které mají promyšlené a vnitřně zvládnuté, o čemž svědčily jejich argumenty. Jen z dotázaných se domníval, že to „lidstvo zase nějak vyřeší“ a jeden úspěšný podnikatel uvedl, že o tom nepřemýšlí a ani přemýšlet nechce. Jinak všichni respondenti vyjádřili názor, že situace je katastrofická a neřešitelná. Zajímavostí bylo, že „pestří“ pocítovali k stavu planety více skepse, než aktivní ochránci přírody. „...vyrábí se spousta zbytečných věcí, který nejsou potřeba, ...nevěřím v nějakou systémovou změnu, ani ve fungující ekonomice, a to prostě pro orientaci lidí ve spotřební společnosti. A to se nedá změnit. ...Musím to vyřešit jen sám za sebe.“⁵³

Křesťané svůj pesimismus zmírňovali existencí naděje, která se opírá víru v Boží pomoc či zásah.

Takoví byli se svými názory a postoji „pestří“ a „zelení“ v roce 1992. A jak tomu bylo po deseti letech?

3.4 Krátká zpráva o respondentech sociologického výzkumu po deseti letech⁵⁴

Profesorka Librová se vrátila ke svým respondentům opět v roce 2002. Až na výjimky je našla všechny na svých místech. Jaké nejnvýraznější změny se odehrály v jejich životě? Jednoznačně největší změny se týkaly života žen. Téměř všechny si našly zaměstnání, některé poté, co dálkově vystudovaly vysokou školu. Pracují například jako učitelka, zdravotní sestra, textilní výtvarnice, návrhářka grafických designů nebo v azylovém domě. Jak děti odrostly, matky nastoupily do zaměstnání a vystoupily z role podporovatelky a tvůrkyně zázemí do role nositelky a potvrzovatelky životního způsobu rodiny. Ani v náznaku z jejich strany nezazněla rezignace, zklamání

⁵² Srovnej Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 130 -132 s. ISBN 80-85368-18-8

⁵³ Srovnej Librová, Hana. Pestří a zelení. 1. vydání, Veronica, Hnutí Duha, Brno 1994, 131 s. ISBN 80-85368-18-8

⁵⁴ Srovnej Librová, Hana. Vlační a váhaví. 1. vydání, Doplněk, Brno 2003, 225 - 255 s. ISBN 80-7239-149-6

z iluzí, které měly před deseti lety, žádná nechtěla opustit život v nesnadných podmínkách a odstěhovat se do města.

Ekonomická stránka pestrých domácností se mnohde výrazně zlepšila. Jsou mezi nimi velké rozdíly. Nikdo z nich již však není na hranici životního minima. Mnozí muži vytrvali v práci, kterou si před deseti lety zvolili, a dostavil se úspěch. K tomu je možné připočítat druhý příjem od pracujících žen. Všichni umí vyjít s málem a umí dobře hospodařit. I to se promítá do jejich současné ekonomické situace.

Z hlediska ekologicky příznivé šetrnosti, jak sami připouštějí, už jejich život není tak „vzorový“. Omezili například pěstování zeleniny, chov zvířat i důsledné využití úrody ovoce. Lány brambor už neokopávají. Častěji zajdou do obchodu. Práce na zahradě je nyní pro ně spíš zálibou. Pořád ale zůstávají lidmi, kteří se snaží snižovat ekologickou stopu strukturou spotřebních vzorců a tím, že preferují biofilní domácí technologie.

V roce 1992 měla polovina z respondentů automobil. Dnes ho až na jednu výjimku mají všichni. Důvodem jsou nejen problémy se stále se zhoršující veřejnou dopravou, ale auto potřebují hlavně pro distribuci svých výrobků na trh, dovoz surovin, krátce k výkonu svého povolání. Bicykl však zůstává trvalou součástí jejich života.

Dostavilo se zklamání z veřejného života.

Závěrem se dá říct, že pestří užívají vzácných statků dnešní doby, o které usiluje jak predační tak ekologický luxus. Zůstávají však charakterističtí svým sebeomezujícím postojem ke konzumu. *„Zvládli to, co predační luxus neumí, vzácnou schopnost říci příležitostí NE.“*⁵⁵

3.5 Vzkaz Hany Librové

V říjnu 2009 odvysílala česká televize v několika reprízách pořad režisérky Marie Šandové s názvem Vzkaz Hany Librové. V tomto krátkém dokumentu se profesorka Librová krátce zpovídá ze svých názorů na život v naší současné společnosti. Vyslovuje zde mimo jiné i názory, které pro naši budoucnost optimisticky nevyznívají. *„Vztah člověka k přírodě se dostal do kritického momentu. ...příroda nečekala a nastolila sebedestrukci, která se snaží eliminovat člověka. Ty podmínky, na které jsme si zvykli, a na nichž stojí naše civilizace, vidím jako fatálně ohrožené.*

⁵⁵ Librová, Hana. Vlazní a váhaví. 1. vydání, Doplněk, Brno 2003, 253 s. ISBN 80-7239-149-6

Ani systémová ani individuální řešení toto nedokáží odvrátit.“⁵⁶ Krom pesimistických prognóz však Hana Librová ještě „vzkazuje“ naději: abychom pěstovali kompost – líheň nového, v rozkladu starého.

4. Jak propást nebo zúročit životní příležitosti

V této části práce se obvykle očekává drobný průzkum na téma, které se váže k části „teoretické“. Zvolila jsem však přístup poněkud netradiční. Nebudu analyzovat ani odpovědi z dotazníků ani zápisy z řízených rozhovorů. Pokusím se spíše o přiblížení čtyř příběhů rodin z mého bezprostředního okolí, které se dokázaly, případně nedokázaly zhostit svých možností a příležitostí vést „dobrý život“.

Narace příběhů bude pojata v retrospektivě posledních deseti let, kdy se naše rodina přistěhovala na vesnici, ležící v jižní příměstské oblasti Brna. V roce 2000 jsme přibyli do společenství deseti rodin, které se znaly už dříve a vzájemně se stýkaly. Byla zde jak mladá manželství lidí do třiceti let, tak časem prověřená manželství čerstvých padesátníků. My jsme se věkem a délkou manželství zařadili do středu. A z této pozice směřuje můj subjektivní pohled k jednotlivým životním příběhům.

4.1 Příběh první

Eva s Adamem v roce 2000 spolu žili deset let a bylo jim třicet čtyři a třicet sedm roků. Pro oba dva to bylo druhé manželství. Krom společných dvou dcer 9 a 4 roky měl Adam osmnáctiletého syna z prvního manželství, který s nimi býval o víkendech. V rodinném domku bydleli ještě s Evinou osmnáctiletou sestrou, o kterou se od jejích dvanácti let, kdy jí zemřela matka, starali. Také s nimi žila Evina osmdesátiletá babička. Babička s vnučkou měly pokoje a malou kuchyňku v patře. Rodiče s dcerami a synem obývali přízemí. Rodina fungovala společně. Vařilo se společně, na práci v domácnosti se podíleli všichni, stejně jako se dělili o práci na zahradě. Babička byla velmi čilá, příjemná a společenská. Evě hodně pomáhala. Stejně jako Adamovi rodiče, kteří je často navštěvovali a pomáhali jim obdělávat velkou zahradu. Byla to domácnost plná lidí, ve které panovala přátelská atmosféra.

⁵⁶ Vzkaz Hany Librové, www.ceskatelevize.cz, 3. 2. 2010

Babička onemocněla leukémií. Pomalu chřadla. Eva se o ni starala pečlivě a obětavě až do smrti. Poslední fáze babiččiny nemoci rozhodně nebyla lehká. Ani finančně to nebylo ideální období. Adam pracoval jako elektrikář na živnostenský list a neměl stálé příjmy. Sociální příspěvky, které Eva pobírala za péči o babičku, také nebyly ničím, za co by se dalo hýřit. Přesto si rodina nežila špatně. Neměli sice dostatek prostředků na větší opravy domu či zahraniční dovolenou, ale na „dobrý život“ to stačilo. Zanedlouho po babiččině smrti Evina sestra a Adamův syn dokončili studia a našli si zaměstnání. V rodině postupně trávili méně a méně času.

Eva nastoupila do zaměstnání s pracovní dobou do večera. Adamovi se v podnikání více dařilo, měl hodně zakázek. V rodině ubylo lidí a přibývalo peněz. Společného času najednou zůstalo jen málo. Zato přibývalo nákupů a všemožných „radovánek“. Rodiče začali zahrnovat děti značkovým oblečením a spoustou věcí. Chodilo se na výlety do obchodních center a hypermarketů. Každý víkend se konaly večírky buď u nich doma, nebo navštěvovali své nové známé, kteří žili obdobným životním stylem. Bylo nutné se předvádět. Soužití s Evinou sestrou začalo skřípat. Domácí práce a zahrada se zvládaly jen obtížně. V rodině panovalo dusno. Dívky bývaly po večerech samy doma nebo byly směřovány do pokojíčku „hrát si s dětmi nových známých.“

Starší dcera, která tou dobou byla v osmé třídě základní školy, začala mít problémy s matematikou. Dívka se jinak učila velmi dobře a tak rodiče nevěnovali jejím problémům žádnou pozornost. Odbývali ji větami „musíš se učit“ nebo „já ve tvém věku měla samé jedničky“. Dcera začala špatné známky z matematiky před rodiči tajit. Těžko soudit jaké měla důvody. Možná ji lákaly přislíbené drahé dárky za dobré známky, možná se bála, možná se chtěla vyrovnat své vyzdvihované mladší sestře jedničkářce. Tak se stalo, že se na jinak velmi pěkném dívčině vysvědčení na konci školního roku zaskvěla nedostatečná z matematiky.

Scanner vše zachránil. Vysvědčení bylo upraveno do požadované podoby. Šťastní rodiče obdarovali svoji šikovnou dceru novým mobilem, prázdninovým táborem a mnoha jinými dárky. Sezvali opět své nové přátele a uspořádali velkou „vysvědčeníovou párty“.

Prázdniny rychle uběhly. Eva byla velmi zaskočena, když jí 30. srpna telefonovali ze školy, že její dcera neprospěla u postupové zkoušky z matematiky a bude opakovat ročník. Šokovaní rodiče v první chvíli vůbec nechápali, co se stalo.

Následně bylo vidět, že o problémech své dcery přemýšlí. Vyhledali pomoc dětského psychologa.

Rodina začala z nového životního stylu couvat. Evina sestra se odstěhovala. Eva s Adamem se viditelně snažili věnovat svým dětem více času. Začali jezdit k bratránkovi do Jeseníků a brát dcery v zimě na lyže, v létě na houby. Všeemožných „radovánek“ se známými výrazně ubylo. Pustili se do oprav rodinného domu. Nakupování se výrazně omezilo. Od jara do podzimu se více tvoří doma a na zahradě. Adam se stal dědečkem. Syn s vnukem a ženou znovu jezdí na víkendy. Rodina se vrátila na své místo. Zase se více zapojuje do místního dění.

Starší dcera si zopakovala osmou třídu a v deváté se přihlásila na zdravotní školu. Zdá se, že ji vybraný obor baví, dnes je ve třetím ročníku a vše zvládá dobře.

V nedávné době zažívali obavy o Adamova otce, který měl závažné zdravotní problémy. Zase se všichni mnohem více schází. Momentálně zařizují svatbu Eviny sestry, která se k rodině vrátila a zdá se, že i budoucí manžel do ní dobře zapadl. Eva se snaží najít práci s vhodnější pracovní dobou, aby byla více doma. Dá se říct, že žijí opět pospolitým životem.

4.2 Příběh druhý

Jana s Jirkou v roce 2000 spolu žili osmnáct roků. Bylo jim čtyřicet jedna a čtyřicet tři let. Tou dobou byli nedlouho nastěhovaní v nově postaveném rodinném domě. Měli dvě dcery ve věku 17 a 16 roků.

Než postavili dům, bydleli u Janiných rodičů v sousední vesnici v selském stavení. Jirka pěstoval jateční býky, aby si při zaměstnání přivydělal na stavbu. Stavěli svépomocí několik let. O to větší byla jejich radost, když byl dům konečně k bydlení. Zbývalo toho ještě hodně udělat a také se udělalo.

Jirka byl technikem na stanici technické kontroly vozidel, Jana pracovala jako mzdová účetní a personalistka v menší firmě.

Jejich dcery narozené rok po sobě se od mala chovaly spíše jako dvojčata. Proto také studovaly na stejné střední škole a později nikoho nepřekvapilo, když si podaly přihlášky na stejný obor jedné vysoké školy. Obě měly zálibu v chovu domácích „mazlíčků“, ve které je rodiče podporovali. A tak se u nich chovali křečci, vodní a suchozemské želvy, papoušci, andulky, korely, rybičky a jezevčík. Na léto se ptactvo

stěhovalo do voliér, želvám a křečkům se vyráběly ohrádky, pro vodní druhy zbudovali jezírko.

Všichni měli pořád co dělat. Rodiče postupně dotvářeli terénní úpravy kolem domu. Spojili dvůr s okrasnou, zeleninovou a ovocnou zahradou. Většinu času od jara do podzimu trávili venku, kde si také v letní kuchyňce vařili, vyráběli marmelády nebo zavařovali ovoce. Na domácích pracích se vždy podíleli všichni. Jirku nikdy nebylo třeba přemlouvat k účasti na různých akcích, které někdo v dědině vymyslel. Ať už to byl kulečnickový turnaj, zahradní petang, výroba krmítek pro ptáky, či různá sportovní klání.

Dcery také nezůstávaly doma, když místní mládež cokoli organizovala. Jana má spíše domácí záliby. Ale jakákoli výstava či kulturní akce v okolí jí nikdy neunikla. Dívky jezdily na cyklistické výlety, rodiče zase na houby. Jana sdílela více svých aktivit s mladší dcerou, Jirka se starší. Rodinná dovolená byla spojena s turistikou u nás nebo na Slovensku.

Přesto, že si rodina v posledních letech mohla dovolit výrazně více „hýřit“, zdá se, že ji to nikterak nelákalo. Kolikrát jsme se bavili o tom, že se jim to či ono líbí, ale zase nevidí důvod si to pořizovat, protože v důsledku je to jen další krám „na krku“. Cizí země je nelákají a s „cestovkou“ už vůbec ne. Zdá se, že spousta věcí a příležitostí v životě je prostě netáhne. Jirka má svoji dílnu a dvůr, Jana zahradu, vztah ke zvířatům mají společný.

A tak je příběh Jany a Jirky příběhem bez zápletky. Dcery úspěšně dostudovaly. Našly si životní partnery a minulý rok se obě vdaly. Se svými manželi si pořídily samostatné bydlení vzdálené pár minut chůze od rodičů. Hojně se navštěvují. Podobnost životního stylu všech tří rodin je viditelná.

Jirka s Janou se nyní více starají o své nedávno ovdovělé rodiče. Když se dcery odstěhovaly, více skloubili své zájmy. Jana častěji vyráží s manželem na různé akce. Jirka se snaží trávit více času doma. Kamarádi dnes vědí, že veškeré „kutění“ musí probíhat v jeho dílně a tak se jejich aktivity stěhují k Jirkovi. U něj se vyrábí zahradní gril, prezouvají gumy na autě, opravují se domácí přístroje.

Možná že život Jany s Jirkou vypadá na první pohled nezajímavě, zblízka je vidět, že jsou spokojeni se svým „dobrým životem“.

4.3 Příběh třetí

Hana s Honzou byli v roce 2000 devět let manželé, bylo jim 28 let a měli osmiletého syna. Žili v dvougeneračním domě s velkým dvorem, zahradou a hospodářskými budovami. Spolu s nimi bydlela Hanina osmdesátiletá babička a pětapadesátiletá matka.

Hana tou dobou dálkově studovala soukromou střední školu, věnovala se synovi a domácnosti. Stará babička se starala o zahradu a dobytek. Byla hybnou silou v rodině, ve které fungovala spolupráce. Hanina matka pracovala i v důchodu a obě babičky mladé rodině finančně vypomáhaly. Platily režii domu a běžné údržby. Mladí zas byli ochotni kdykoli přiložit ruku k dílu. Vzájemné soužití vypadalo spokojeně. Honza původem ze Slovenska pracoval jako řidič cisterny u firmy zabývající se svozem komunálního a průmyslového odpadu. Opakovaně byl oceňován jako nejlepší pracovník. A tak mu firma vyšla vstříc a zaměstnala jeho ženu jako fakturantku. Hana bez ohledu na investované školné okamžitě ukončila studium a školu nedokončila.

Zpočátku v rodině panovalo Hanino nadšení z nového zaměstnání a všechno se zdálo být dobré. Jejich syn byl šikovný, sportovně nadaný a školně úspěšný. Babičky se o jediného vnoučka vzorně staraly. Způsob každodenního života mladé rodiny se však postupně měnil.

Honza povýšil na dispečera, vzrostl mu příjem. Hana si také finančně polepšila. Priority se začaly měnit. Spotřeba nabírala obrátek. Skříně se plnily oblečením, botami, parfémami, drogistickým zbožím a kvantem módních doplňků. Domácnost se zaplňovala nejružnější technikou a vším co bylo „trendy“. Kupovaly se motorky, auta a bazény. Chybějící peníze se doplňovaly čerpáním úvěrů. Pořizovali se „domácí mazlíčci“, kteří záhy omrzeli a byli předáni babičkám do péče. Syn byl také zahrnován vším možným a nikdo ho neučil, že je třeba volit a nebrat vše, co se nabízí.

Po čase Hana oznámila babičkám, že oni dnes žijí „jinak“, nebudou nic pěstovat ani opravovat, protože je jiná doba. Ženy dál obhospodařovaly velkou zahradu bez pomoci mladých. Zcela samozřejmě je zásobovaly svými produkty a financovaly všechny opravy.

Zábav přibývalo. Oba manželé začali hrát brněnskou ligu šipkařů. Šipkové automaty jsou umístěny jen v restauracích. Dvakrát týdně trénink, jednou týdně zápas. Občas celodenní turnaj. Rodina včetně syna trávila nyní valnou část svého volna

po hospodách. Matka mu od čtrnácti let povolovala pivo a nějakou tu cigaretku. U rodičů narůstala konzumace alkoholu. Objevovaly se první problémy. Hana v opojení vyčítala Honzovi kde co. Ten plakal a utíkal na noc z domu. Začaly vyplouvat oboustranné prohřešky a nevěry. Výčitek a hádek přibývalo. Pilo se víc a častěji.

Hana začala ztrácet schopnost starat se o rodinu. Honza postupně převzal všechny její domácí činnosti. Když Honza nestíhal, Hana přidělila synkovi úkoly a nechala ho doma ze školy. Syn začal situace využívat.

V prvním ročníku na střední škole propadl z hlavního předmětu a škola mu nepovolila opakování. Hana odmítla řešit jeho problémy. Honza mu nakonec pomohl sehnat jinou školu, kde dosud studuje. Později měl hoch nějaké problémy s lehkými drogami a o letních prázdninách utekl z domu. Matka byla hysterická a pila. Otec plakal. Babičky vnuka tajně podporovaly. Synovi pomohl místní kriminalista, který rodinu a chlapce zná. Našel ho a promluvil s ním. Hoch se vrátil domů.

Syn nedávno dospěl k plnoletosti. Získal řidičský průkaz a stal se rodinným řidičem. Jinak se u nich mnoho nezměnilo. Rodiče dnes chodí po restauracích a mejdanech více odděleně. Synek je po nocích sváží a mezi tím někde „londá“. Hádky a scény se cyklicky opakují. Vedou život od výplaty k výplatě, nakupování je stále v kurzu. Dluhy narůstají.

Devadesátiletá babička se svou dcerou pracují okolo domu, vaří pro všechny, starají se o dobytek a „mazlíčky“. Žijí skromně a dotují mladé.

4.4 Příběh čtvrtý

Petr a Pavla v roce 2000 byli manželé osm roků, bylo jim 28 a 27 let a měli osmiletou dceru. Petr byl spolumajitelem místní velké hospody. Se společníkem si zbudovali v dvorním traktu byty pro svoje rodiny. Objekt měl dvůr s letní zahrádkou pro hosty a přilehlou zahradu, kde si obě rodiny pěstovaly ovoce a zeleninu.

Zpočátku byla spolupráce společníků a soužití jejich rodin dobré. Později se díky konfliktům mezi Pavlou a Petrovým obchodním partnerem zhoršilo. V hospodě původně pracovaly oba manželské páry. Později si Pavla našla zaměstnání na benzínové čerpací stanici. S Petrovým společníkem přestala komunikovat.

Manželství Petra a Pavly vypadalo šťastně a spokojeně. Petr stál vždy v centru dění všech akcí, které se ve vsi konaly. Byl schopný organizátor a díky své přátelské,

vstřícné a nekonfliktní povaze byl oblíbený. Jeho žena už méně. Přesto, že si nežili špatně, Pavla byla nespokojená. Její pozornost se zaměřovala na to co kdo má, co si kdo koupil a kde na to bere. Na Petra stále vyvíjela tlak, že chce mít to či ono.

Petr její požadavky zpočátku klidně odmítal. Později se je pro klid v rodině snažil plnit. A tak se třeba v kuchyni položila dlažba, aby se po roce vytrhala, protože teď „frčí plovoučka“. Po roce zas „letělo linoleum“ a nakonec se vše vyhodilo a položila se znovu dlažba podle posledních trendů. A podobně tomu bylo i v mnoha jiných ohledech.

Petr býval občas viditelně otrávený. Pavle pořád chyběly peníze. Našla si místo obchodní zástupkyně u jedné zahraniční firmy zabývající se prodejem mražených potravin. Jako většina dealerů začala pracovat na živnostenský list.

Pavla měla ráda peníze a chtěla být nejlepší. Zanedlouho byla práce tím hlavním. Denně objezdila šedesát obchodů, ujela desítky kilometrů a prodala nejvíce zboží. Začala slušně vydělávat. Konečně si mohla dovolit koupit, co chtěla, zaplatit si všechny volnočasové aktivity, zaletět si na exotickou dovolenou.

Obchodní firmy však mají své strategie. A tak kdykoli se Pavla dopracovala k vynikajícím výsledkům a vytouženým penězům, firma ji přidělila nový rajón, který byl vždy větší, více vzdálen od jejího bydliště a s nižšími tržbami. Pořád se musela škrábat nahoru, aby opakovaně sjížděla dolů. A tak z počátečních padesáti najetých kilometrů denně bylo najednou dvě stě a boj o zákazníky a peníze vyžadoval pořád více úsilí a energie.

Pavla byla čím dál víc podrážděná a napjatá. Snažila se srovnat pomocí různých sportovních aktivit. V rodině houstla atmosféra. Matka věčně nebyla doma. Když nepracovala, tak se školila, zúčastňovala se povinných firemních večírků, které „posilovaly týmového ducha“ nebo pořád někde nakupovala, byla „na nehtech“, na kosmetice, v bazénu, ve cvičení, na kole, na bruslích či na lyžích. Doma mluvila jen o firmě a práci. Mražená strava jim pomalu začínala lézt krkem.

Dcera začala mít ve škole problémy s kázní a s prospěchem. Pavla vždy ztropila scénu s křikem, výhrůzkami a zákazy. Druhý den nic neplatilo. Důslednější Petr tiše zuřil, ale tím to končilo. Pavla neměla náladu mořit se s pubertální dcerou. Dívka byla ponechána osudu. Od třinácti let mohla přespávat u „kamarádek“. Rodiče se nezajímali, zda je dítě opravdu tam, kde má být. Když doma „sbalila tisícovku“ a přispěla na „trávu“, mladiství hoši ji vzali do party. S alkoholem, sexem a konopím začínala v osmé třídě.

Doma se neustále měnily kulisy, přistavovaly pokojíky, zvětšovaly koupelny. Petr skřípal zuby, plnil příkazy ženy a dcera úspěšně unikala pozornosti rodičů. Vztahy mezi manželi postupně padaly k bodu mrazu. Čím byly vzájemné vztahy v rodině horší, tím více Pavla bazírovala na zkrášlování domova, kam chodili všichni jen přespávat.

Čas plynul střídáním vzájemných střetů, mlčení a krátkodobého klidu zbraní. Pak nastal obrat. Petr viditelně rezignoval na manželství, dítě i hospodu. Nastoupil k manželčině firmě jako obchodní zástupce pro zásobování restaurací. Úspěšně pracoval a spořil. Podivný jednostranný vztah trval ještě dva roky.

Na vánočním rockovém večírku Pavla zaslechla rozhovor cizích lidí o tom, že se u nás na dědině rozvádí hospodský, protože „má mladou babu“. Prvotní šok vystřídal útok na manžela. Ten s úlevou přiznal barvu. Dva roky neměl odvalu postavit se k situaci čelem. Konečně si mohl sbalit věci a odejít.

Pavla byla nejprve zklamaná a nabroušená na všechny. Poté se zběsile vrhla na vylepšení své postavy a vzhledu. Objednala si dovoz krabiček s dietní hotelovou stravou, nechala si vytetovat permanentní make up na obličej, k mnoha dalším aktivitám přibylo ještě wellness.

Že dcera, která byla v prvním ročníku na soukromé střední škole, měla opět problémy ve škole, bylo vedlejší. Vylicitovala přece vysoké alimony, tak proč by holka nemohla nějaký ten ročník opakovat. Jen ať tatínek platí.

Všichni se divili, jak je šestnáctiletá dívka najednou hodná. Rozpadl se jí svět. Otec se nastěhoval do pronajatého bytu v sousední vesnici se svou o deset let mladší přítelkyní. Matka si tři měsíce po jeho odchodu nastěhovala domů rovněž mladého přítele. Navíc kluka z naší vesnice, kterého dívka od mala znala jako staršího hochu z party. Situace zpočátku poněkud komická se začala přirostovat.

Extrémně šťastná matka ještě rozšířila své aktivity. Letěla životem jako šinkansen. Žádný víkend netrávila doma a přes týden byla k vidění jen pozdě večer. Rázně svému příteli naplánovala život. Zjara začnou stavět, není nač čekat, ona chce „stihnout“ druhé dítě do čtyřiceti. Tak mu začala organizovat čas, rodiče, přátele.

Dcera kmitala mezi svými rodiči a jejich partnery jako utržený vagón. Učila se spolužití se svým dřívějším kamarádem, nynějším tatínkem. Proběhl rozvod rodičů, vypořádání SJM se táhne. Hádek matky s přítelem přibývalo. Pavla mu balila kufry čím dál častěji. Neklid v domácnosti narůstal.

Pak se Pavle přihodila dopravní nehoda. Naštěstí se nezranila. Zánovní auto bylo na odpis. Nic ji nepřimělo zpomalit. Honem vzít leasing na nový ještě větší, lepší a dražší vůz se splátkami ve výši hypotéky.

Za rok po odchodu manžela se situace opakovala. Přítel se po vánocích odstěhoval.

Matka s dcerou zůstaly zase sami v bytě na hospodě patřící obchodní společnosti otce. Pavla pořád zběsile honí peníze na svůj nákladný život.

Dcera propadla a odešla ze střední školy na učební obor.

Petr se chystá založit novou rodinu. V osmatřiceti letech má zdravotní problémy šedesátníka (vysoký krevní tlak, cukr, cholesterol, dnu). Zdá se, že prvotní pocity štěstí ho začínají opouštět a nastupují obavy z budoucnosti. Soužití s přítelkyní začíná skřípat.

A tak se život před deseti lety spokojené rodiny posunul někam, kam asi nikdo z nich nechtěl.

4.5 Shrnutí

Lidé z mého bezprostředního okolí prožívají více různých životních příběhů a každý z těchto lidí má nejspíš jinou představu o „dobrém životě“. Přesto je mezi jejich způsobem života možno vidět pomyslnou čáru.

Jedni jsou těmi, kteří si dokázali udržet střídmost a zachovat si určitou míru „dobrovolné skromnosti“. Jsou to lidé, kteří netíhnou ani ke spotřebě ani k honbě za všemi zážitky. Stejně jako respondenti výše zmiňovaného sociologického výzkumu Hany Librové jdou spokojeně svým životem a zanechávají menší ekologickou stopu než většina populace. V mém okolí žije více takových rodin jako je rodina Jany a Jirky z druhého příběhu. Za posledních deset let se všichni posunuli v čase, ale ve svém způsobu života zůstávají stejní. Jedná se o pevná manželství a děti, které v nich vyrůstají, nemají žádné závažnější problémy. Pro příslušníky těchto rodin je typický kladný vztah k přírodě. Myslím si, že o něm ani nepřemýšlí, je pro ně samozřejmostí. Z jejich jednání je patrná vyšší míra odpovědnosti. Jejich životy plynou v pomalejším tempu a jejich činnosti jsou více spjaty s ročními obdobími.

Druzí jsou těmi, kteří se „utrhlí z řetězu“ a popustili uzdu své neskromnosti. Možná že dříve byli skromnými jen díky okolnostem, které je k tomu nutily, možná si chtěli je tak trochu „písknout“. Třeba neustáli tlak společnosti, jejíž prosperita je založena na spotřebě. Vidím jak se rodiny, které propadly konzumu, dostávají do stále větších problémů. Zažívají opakované manželské krize, jejichž příčinami jsou alespoň v naší vesnici nevěra, alkohol, honba za penězi a gemblerství. Pro děti z těchto rodin je problémem najít si své místo ve společnosti. Zdá se, že rodiče i děti se odpovědností za své jednání příliš nezátěžují. Jejich ekologická stopa je hluboká. O jejich vztahu k přírodě se dá jen těžko spekulovat. Jsou lidmi, kteří podle své řeči vlastně nemají na nic čas.

Analýzou příběhů o lidech ze svého okolí jsem chtěla poukázat na sociální aspekty lidské skromnosti a neskromnosti.

Pro rodiny, ve kterých se uplatňuje jistá míra dobrovolné skromnosti je typické tolerantní soužití a ujasněná hierarchie hodnot. Jejich příslušníci projevují zájem, podporu a pomoc mezi sebou. Jsou vstřícní i k ostatním lidem. Jsou pozitivně vnímáni a přijímáni svým okolím. Jedná se o dobře fungující rodiny, které jsou silně spjaty

s prostředím, ve kterém žijí. A právě v takových rodinách vidím naději pro budoucnost. Vyrůstají v nich lidé, kteří jsou zdravým základem společnosti a také „jsou schopni kavalírského gesta ochrany přírody“.⁵⁷

Naopak rodiny, které ovládla neskromnost, se zdají být líhni sociálních problémů a potažmo i sociálně patologických jevů.

Lidská neskromnost nikdy nezůstává malá. Vždy narůstá. S ní narůstají i problémy v rodině. V honbě za kariérou, penězi, příležitostmi a zážitky nakonec zůstává každý sám za sebe. Rodinní příslušníci přestanou sdílet své každodenní radosti i starosti, vytrácí se skutečný zájem o své blízké, začnou se kupovat odpustky. Rodina je zahrnuta vším. Mění se její žebříček hodnot, ztrácí svou pospolitost, přichází nespokojenost.

Svou nespokojenost si členové rodiny kompenzují různými „radostmi“. Tak vzniká například posedlost nakupováním, adrenalinovými sporty, metrosexualita⁵⁸, někdy i agresivita k okolí či k sobě. Začínají vznikat nejrůznější druhy patologických závislostí.

U lidí zasažených neskromností nelze očekávat ohledy na životní prostředí či budoucí generace. Oni sami jsou lidmi, kteří potřebují pomoc.

Tady vidím možnosti sociální pedagogiky, poskytnout pomoc těm, kteří se dostávají do problémů při jejich návratu do společnosti a ke zdravému životnímu stylu. Ale hlavně zde vidím možnost osvěty ve smyslu změny orientace lidských hodnot. Myslím si, že šíření myšlenek dobrovolné skromnosti by mohlo být přínosem pro naši společnost i obohacením pro sociální pedagogiku.

Je to právě sociální pedagogika, která vede k prosociálnímu chování neboť podle S. Klapilové „zahrnuje jak makrosociální hlediska výchovy (povahu společnosti, celkový kulturní a politický stav společnosti včetně hodnotových systémů), tak hlediska mikrosociální (nejbližší životní prostředí jedince – tj. rodiny a jiných malých sociálních skupin).“⁵⁹

Ve svém širším pojetí podle B. Krause „se sociální pedagogika zaměřuje na každodennost života jedince, na zvládání životních situací bez ohledu na věk, akcentuje ochranu jedince před rizikovými vlivy a iniciuje takové změny v sociálním

⁵⁷ Librová, Hana. Vlační a váhaví. 1. vydání. Doplněk, Brno 2003, 113 s. ISBN 80-7239-149-6

⁵⁸ Pozn.: metrosexuál – muž, který vynakládá spoustu času i peněz na úpravu a péči o svůj vzhled a životní styl [http://ihned.cz, 10. 4. 2010]

⁵⁹ Klapilová, Světlá. Kapitoly ze sociální pedagogiky. 1. vydání. VUP Olomouc 1996, 13. s. ISBN 80-7067-669-8

prostředí, které se snaží uvádět do souladu individuální potřeby a zájmy jedince s možnostmi společnosti.“⁶⁰

Široké pole působnosti profese sociálního pedagoga se uplatňuje v mnoha oblastech. Od resortu školství, mládeže a tělovýchovy, resortu spravedlnosti, resortu práce a sociálních věcí, resortu vnitra až po oblast církevních, společenských a neziskových organizací.⁶¹

Ve všech těchto oblastech může sociální pedagog, který podle B. Krause naplňuje preventivní či terapeutickou funkci⁶² sociální pedagogiky, uplatňovat myšlenky dobrovolné skromnosti, které sociální pedagogika ve své podstatě zastřešuje. V terapeutické práci může znalost způsobu života dobrovolně skromných lidí pomoci sociální pedagogice jako model, na kterém je možno ukázat, že představa o „dobrém životě“, která je v konzumní společnosti spjata spíše s „vlastněním“ a spotřebou nemusí být optimální.

Ve své preventivní činnosti může sociální pedagog napomoci k individuální volbě jedince stát se dobrovolně skromným. Přidanou hodnotou jeho práce se tak může stát i ochrana životního prostředí. Jak jsem již zmínila v kapitole 3.3, mezi respondenty výzkumu H. Librové byli i dobrovolně skromní sociální pedagogové, kteří jistě nejsou jedinými v řadách sociální pedagogiky.

Myslím, že sociálním pedagogem se stává člověk, kterému není lhostejný osud druhých lidí a společnosti. Záleží mu na tom, jaký bude svět, ve kterém žijeme. Vše nasvědčuje tomu, že naše blahobytná společnost má nejvyšší čas se rozhodnout, zda chce „mít, nebo být“.⁶³ A v tom jí můžeme pomoci.

⁶⁰ Kraus, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál 2008, 46 s. ISBN 978-80—7367-383-3

⁶¹ Srovnej Kraus, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál 2008, 205 s. ISBN 978-80—7367-383-3

⁶² Srovnej Kraus, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál 2008, 46 s. ISBN 978-80—7367-383-3

⁶³ Pozn.: „Mít, nebo být?“ je název knihy Ericha Fromma, která rozebírá základní lidské charakterové orientace – sobectví a altruismus. Dále rozebírá krizi současné společnosti a možnosti, jak ji řešit.

Závěr

Moje práce je v podstatě věnována lidské skromnosti. Co přináší nám a světu, ve kterém žijeme.

V úvodu jsem nastínila alespoň některé, nejen ekologické problémy současného světa. Tady mohu konstatovat pouze to, co už všichni vědí, jen si to někteří ještě nechtějí připustit. Pokud neomezíme své nároky a nezastavíme devastaci planety, nemáme budoucnost. Je proto na místě přemýšlet o skromnosti.

Prezentací názorů a závěrů sociologického výzkumu Hany Librové jsem přiblížila spokojený, odpovědný, společensky hodnotný a ekologicky příznivý způsob života lidí, kteří jsou dobrovolně skromní.

Analýzou příběhů rodin ze svého blízkého okolí jsem ukázala, jak skromnost či neskromnost ovlivňuje naše životy a jak lidé mohou promarnit či nepromarnit své šance na „dobrý život.“

Na základě této analýzy jsem dospěla k závěru, že lidé, kteří jsou schopni udržet si určité mantinely spotřeby,⁶⁴ bez ohledu na značný nárůst možností, které jim současná společnost nabízí a dokážou si zachovat skromnost navzdory společenským změnám a času, vedou ekologicky ohleduplný život. Tento způsob života jim i přes umírněnou spotřebu umožňuje vést život na kvalitní úrovni, která je srovnatelná s úrovní života lidí, kteří dle principů dobrovolné skromnosti nežijí.

Druhá skupina lidí, kteří ač původně žili ve stejných podmínkách a ve stejných podmínkách i vyrostli (socialistická léta), došla ve své spotřebě mnohem dál. Tento typ lidí si nedokázal udržet výše zmíněné mantinely, což ve svém důsledku přináší narušení některých funkcí rodiny. Především její sociálně-výchovné funkce.⁶⁵ Děti z těchto rodin se tak stávají více ohroženými negativními vlivy společnosti, neboť je rodiče svým příkladem neučí vhodné volbě životních priorit. Rovněž je neučí být „dobrymi hospodáři“. Chování členů v rodinách je méně prosociální a díky zvýšené spotřebě i ekologicky méně příznivé.

Výše uvedené skutečnosti potvrzují, že dobrovolná skromnost nejenže přispívá k ekologické udržitelnosti, ale hlavně neznemožňuje cestu lidí k „dobrému životu“.

⁶⁴ Pozn.: Mám zde na mysli spotřebu věcí, energií, některých služeb a volnočasových aktivit.

⁶⁵ Dítě se v rodině učí přizpůsobovat sociálnímu životu. Osvojuje si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Srovnej Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I. vydal IMS Brno 2009

Možnosti sociální pedagogiky spočívají v aplikaci myšlenek dobrovolné skromnosti ve své každodenní práci. A to jak v oblasti pomoci, tak i v oblasti prevence. Sociální pedagogika tak může naší společnosti nabídnout další cesty, jak dospět ke kvalitnímu současnému životu bez vytváření dluhu na úkor budoucích generací.

Resumé

Tato práce je v podstatě věnovaná lidské skromnosti a tomu, co může přinášet člověku, přírodě a našemu světu.

V počáteční kapitole jsem popsala některé problémy současné společnosti a ukázala možná ekologická rizika spojená s lidskou činností. Krátce jsem prezentovala názory Arneho Naesse, Jana Kellera, Heleny Norberg-Hodge, Gillese Lipovetského a Hany Librové na možné příčiny současného stavu světa.

Ve druhé kapitole jsem se zamýšlela nad tím, jak může vypadat nedobrovolná skromnost a demonstrativním výčtem jsem ukázala některé její podoby na různých místech naší planety. Naznačila jsem, jaké nepříznivé změny můžeme očekávat v nepříliš vzdálené budoucnosti a jaká omezení nás v souvislosti s tím mohou čekat. Upozornila jsem na některé snahy ekologů.

Ve třetí kapitole jsem krátce pojednala o antropocentrické a neantropocentrické ekologické etice. Popsala jsem, jak vypadá ekologicky příznivý život. Představila jsem sociologický výzkum, který provedla Hana Librová v roce 1992. Prezentaci jeho výsledků jsem rozšířila zprávou o respondentech výzkumu po deseti letech.

Ve čtvrté kapitole jsem v retrospektivě posledních deseti let analyzovala příběhy rodin ze svého blízkého okolí, které se dokázaly, případně nedokázaly zhostit svých možností a příležitostí vést „dobrý život“. Ve shrnutí této poslední kapitoly jsem upozornila na některé nepříznivé sociální důsledky neskromného způsobu života a v této souvislosti se zamyslela nad možnostmi sociální pedagogiky.

V závěru jsem vyslovila své přesvědčení, že „bez skromnosti nemáme budoucnost“. Učinila jsem závěr, že neskromnost nepříznivě ovlivňuje funkce rodiny a škodí ekologii. Dobrovolná skromnost a sociální pedagogika mají „společnou cestu do budoucnosti“.

Anotace

Tato bakalářská upozorňuje na některé problémy současného světa, především ekologické. Zamýšlí se nad podobami možné nedobrovolné skromnosti. Seznamuje s dobrovolnou skromností, jako alternativou ekologicky příznivého a prosociálního způsobu života. Poukazuje na sociální aspekty neskromnosti. Uvažuje o možnostech sociální pedagogiky na cestě člověka k „dobrému životu“.

Klíčová slova

Dobrovolná skromnost, nedobrovolná skromnost, ekologicky příznivý způsob života, spotřeba, neskromnost, sociální pedagogika, dobrý život.

Annotation

The bachelor thesis points out several global problems in particular the ecological ones and deals with the features of potential involuntary modesty as well. The thesis gets the feel of voluntary modesty as an option of eco-friendly and pro-social way of living. The document also points out social aspects of modesty and speculates about possibilities of social pedagogy on the route of man to the “good life”.

Keywords

Voluntary modesty, involuntary modesty, eco-friendly way of living, consumption, immodesty, social pedagogy, good life.

Seznam použité literatury

1. FROMM, E., Mít, nebo být?, 1. vyd. Praha: Aurora, 2001, ISBN 80-7299-036-5l.
2. KELLER, J., Až na dno blahobytu, 3. vyd. Praha: EsrthSave Cz s. r. o., 2005, ISBN 80-903085-7-0.
3. KLAPILOVÁ, S., Kapitoly ze sociální pedagogiky, 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996, ISBN 80-7067-669-8.
4. KLÍMA, I., Jak přežít blahobyt, 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001, ISBN 80-7239-072-4.
5. KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky, 1. vyd. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3.
6. KRAUS, B., SÝKORA, P., Sociální pedagogika I, Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
7. LIBROVÁ, H., Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti, 1. vyd. Brno: VERONICA a Hnutí DUHA, 1994, ISBN 80-85368-18-8.
8. LIBROVÁ, H., Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu, 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003, ISBN 80-7239-149-6.
9. LIPOVETSKÝ, G., Soumrak povinností, 1. vyd. Praha: Prostor 1999, ISBN 80-7260-008-7.
10. LOVINS, A., B., LOVINSOVÁ, H., L., WEISZÄCKER, E., U., Faktor čtyři, Ministerstvo životního prostředí české republiky, 1996, ISBN 80-85 368-85-4.
11. NAES, A., Ekologie, pospolitost a životní styl, 1. vyd. ABIES, 1996, ISBN 80-88699-09-6.
12. NORBERG – HODGE, H., Dávné budoucnosti, 1. vyd. Brno: Hnutí DUHA, 1996, ISBN 80-9023056-1-5.
13. ŘEHOŘ, A., Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce, Brno: Institut mezioborových studií, 2009.

Další prameny

14. Vzkaz Hany Librové, televizní pořad režisérky M. Šandové a scénáristky Z. Šimůnkové vysílaný v rámci cyklu výpovědí osobností k tématům, která formují českou společnost. Premiérové vysílání 22. 10. 2009 ve 22.10 hod.

Internetové zdroje

15. www.moraviales.cz, 15. 10. 2009.
16. DOSTÁL, D., Zelené technologie ničí životní prostředí, www.denik.cz, 28. 9. 2009.
17. DRAŽANOVÁ, A., OSN: počet hladových na světě přesáhl miliardu i kvůli ekonomické krizi, www.idnes.cz, 14. 10. 2009.
18. Globální environmentální problémy, Neobnovitelné zdroje, www.fi.muni.cz, 18. 11. 2009.
19. Za náhlou změnu podnebí před 635 miliony roky může zřejmě metan, <http://gnosis9.net>, 16. 11. 2009.
20. KUKLIŠ, L., Klimatické změny odstartovaly hromadné vymírání druhů, www.matrix-2001.cz, 16. 11. 2009.
21. Rychlost odlesňování Amazonie se proti loňsku zdvojnásobila, www.ekolist.cz, 29. 11. 2009.
22. www.irz.cz, stránky Ministerstva životního prostředí ČR, Integrovaný registr znečištění, 18. 11. 2009.
23. Ekologická katastrofa u břehů Austrálie: Ropa vytekla do moře a vznítla se, www.enviweb.cz, 3. 11. 2009.
24. KOTRBA, Š., Jak vraždíme Afriku kvůli nejnovějším mobilům, www.blisty.cz, 20. 11. 2009.
25. SLAČÁNEK, O., Subsaharská Afrika: znásilňovaný a zapomínaný kontinent, www.blisty.cz, 22. 11. 2009.
26. CÍSAŘOVÁ, J., Pouště se rozrůstají, www.jiracisarova.estranky.cz, 26. 11. 2009.

27. VAVROUŠKA, P., VÝBORNÁ, L., JANOUŠ, V., Před 20 lety zasáhlo Arménii ničivé zemětřesení, vyrovnává se s tím dodnes, www.rozhlas.cz, 29. 11. 2009.
28. ŠLAJCHRTOVÁ, L., Při zemětřesení na Haiti zahynulo nejméně 150 tisíc lidí, oznámily úřady, www.zpravy.idnes.cz, 25. 1. 2010.
29. www.chmi.cz, Mezivládní panel pro klimatické změny, 12. 1. 2010.
30. KLEKNEROVÁ, Z., Největší hrozby pro lidstvo? Málo vody i přelidnění, www.aktualne.centrum.cz, 16. 1. 2010.
31. NOVOTNÝ, G., Obama a americký experiment, www.georgenovotny.blog.idnes.cz, 18. 1. 2010.
32. HUDEMA, M., Facka Evropě: Rusko obrací vývoz ropy do Asie, otevírá nový terminál, www.lidovky.cz, 19. 01. 2010.
33. Vzkaz Hany Librové, www.ceskatelevize.cz, 3. 2. 2010.